

TIEN JAAR INTENSIEVE GRASLANDEXPLOITATIE
RESULTATEN VAN BEDRIJF 302 DELFLAND (1950/51 T/M 1959/60)

door J.A. Vriens

Interne Nota No. 92

Afdeling Bedrijfseconomisch Onderzoek
in de Landbouw

Deze interne nota verschijnt in een enigszins ongewone vorm. Het concept is namelijk nagenoeg ongewijzigd aangehouden ondanks de aan- en opmerkingen welke tijdens de bespreking werden gemaakt. Door omstandigheden is er nogal lange tijd verstreken voor het concept zijn definitieve vorm vond. Intussen zijn op het besproken bedrijf de omstandigheden zodanig veranderd dat voor het bedrijf deze publikatie niet meer actueel is. Hierdoor en doordat weinig tijd voor wijzigingen van het concept beschikbaar is lijkt de beste oplossing het ongewijzigde concept als interne nota uit te geven waaraan de notulen van de bespreking worden toegevoegd. Op deze wijze gaan de moeite en tijd die eraan besteed zijn niet verloren, terwijl er niet veel werk aan toegevoegd behoeft te worden. Wellicht kan het dienst doen als discussieonderwerp over bedrijfsvergelijking en nuttig zijn voor iemand die zich nog eens met een dergelijk onderwerp wil bezighouden.

INHOUDSOPGAVE

Blz.

HOOFDSTUK	I	INLEIDING	
	§	1. Bedrijf 302	7
	§	2. Doel van het onderzoek	7
	§	3. Keuze van het materiaal en werkwijze	8
HOOFDSTUK	II	DE EXTERNE VERGELIJKING	
	§	4. Kosten, opbrengsten en resultaten in absolute getallen	10
	§	5. Kosten, opbrengsten en resultaten per ha	10
	§	6. Resultaten per arbeidskracht	12
HOOFDSTUK	III	DE INTERNE VERGELIJKING	
	§	7. Algemeen	16
	§	8. De loonkosten	19
	§	9. De werktuigkosten	22
	§	10. De voederkosten	26
	§	11. Varkensvoer	28
	§	12. Meststoffen	29
	§	13. Pacht en overige kosten	30
	§	14. Melkopbrengst	32
	§	15. Omzet en aanwas	34
	§	16. De overige opbrengsten	38
	§	17. Samenvatting	39
VERSLAG VAN DE		BESPREKING	43

Het doel van dit onderzoek is, na te gaan of er inderdaad reden bestaat tot verontrusting. Dit willen wij trachten op twee wijzen te realiseren n.l. 1) Door de reeks kosten -, opbrengsten- en winstcijfers, al of niet in combinatie met andere gegevens van het bedrijf te confronteren met soortgelijke gegevens van andere bedrijven. 2) Door een nadere analyse te geven van de winstcijfers. Deze analyse zou behalve uitspraak of er reden tot ongerustheid is of niet, tevens een verklaring van de uiteenlopende resultaten kunnen geven.

§ 3. Keuze van het materiaal en werkwijze

Van bedrijf 302 zijn beschikbaar de bedrijfseconomische boekhoudingen vanaf boekjaar 1950/51. De gegevens van de boekhoudingen vóór 1950/51 zijn meer beperkt en niet zonder meer vergelijkbaar met latere jaren. Voor interne bedrijfsvergelijking beschikken wij dus over een reeks van tien jaar, zij het met deze beperking, dat ook in deze reeks niet alle gegevens zonder meer vergelijkbaar zijn. Waar zulks nodig bleek zijn de gegevens omgewerkt.

Voor het vergelijkingsmateriaal moest een keuze worden gemaakt uit een veelheid van gegevens. Hierbij zijn verschillende mogelijkheden onder ogen gezien waarvan ieder zijn bezwaren heeft. Inzicht in het probleem zou verkregen kunnen worden uit een vergelijking met één of meer bedrijven die tot dergelijke resultaten komen als bedrijf 302, onder ongeveer dezelfde omstandigheden. Hierbij rijzen echter enige moeilijkheden. Er is n.l. geen boekhouding voor de reeks jaren vanaf 1950/51 van een bedrijf dat vergelijkbaar is met bedrijf 302 wat betreft ligging, oppervlakte, intensiviteit en samenstelling van het bedrijf. Wel bestaat de mogelijkheid over een reeks jaren vanaf 1950/51 uit een groep betere bedrijven een reeks gemiddelden samen te stellen. Van homogeniteit in de groep zal minder sprake zijn naarmate men de groep meer wil uitbreiden, terwijl bij een kleine groep toevallige afwijkingen te sterk naar voren zullen komen in een gemiddelde. Een andere mogelijkheid is de vergelijking met het gemiddelde van een groep bedrijven uit dezelfde strek en van dezelfde grootte klasse n.l. 15 - 25 ha, als bedrijf 302. Dit systeem heeft ook nadelen. Het grootste nadeel is misschien wel dat het uitermate gevaarlijk is een bedrijf met gemiddeld aanmerkelijk betere resultaten dan nagenoeg ieder bedrijf uit de groep met het gemiddelde van die groep te gaan vergelijken. Mits het gevaar wordt onderkend en niet te snel een conclusie wordt getrokken, kan het groepsgemiddelde bij een vergelijking toch goede diensten bewijzen. Een ander bezwaar kan ingebracht worden tegen het gemiddelde zelf. Weliswaar bestaat er geen gemiddelde bedrijfsvoering, maar mits de groep voldoende homogeen is kan een groepsgemiddelde toch aangeven wat normaliter mogelijk geacht kan worden en op deze wijze vruchtbaar zijn bij bedrijfsvergelijking.

Aan de hand van bovenstaande overwegingen is als vergelijkingsmateriaal gekozen het groepsgemiddelde van ongeveer twintig bedrijven tussen 15 en 25 ha in dezelfde strek gelegen als bedrijf 302.

Om de aandacht niet te zeer te fixeren op het voor bedrijf 302 zo gunstige verschil met 't groepsgemiddelde, is één bedrijf, no. 304, waarvan wij over de voor ons doel vereiste reeks boekhoudingen beschikken, als vergelijkingsmaatstaf gekozen. Dit bedrijf komt tot zeer goede

resultaten, maar op geheel andere wijze dan bedrijf 302. De oppervlakte is gedurende de eerste vijf jaar 27 ha cultuurgrond, gedurende de laatste vijf jaar 25,80 ha cultuurgrond. Het bedrijf is dus groter in oppervlakte dan 302 en wordt extensief gevoerd. Uit de cijfers van bedrijf 304 blijkt dat niet alleen door intensiveren goede resultaten verkregen kunnen worden.

De werkwijze is reeds kort aangegeven in de vorige paragraaf. Het betreft zowel externe als interne bedrijfsvergelijking. Daar de bedrijfsvoering bij landbouwbedrijven afhankelijk is van vele factoren, welke van bedrijf tot bedrijf als regel sterk verschillen blijft externe vergelijking een moeilijke zaak en zal slechts oppervlakkig kunnen geschieden, mede om de restricties die ons opgelegd zijn bij de keuze van het vergelijkingsmateriaal. Om deze reden beperken wij de vergelijking tot de totale kosten en opbrengstcijfers en de resultaten. Het beoogde doel is zoals boven werd vermeld, te zien of de vergelijking van de ontwikkelingen van enige cijferreeksen inderdaad aanleiding tot ongerustheid geven. Tot analyse van de resultaten willen wij trachten te komen door interne vergelijking van jaar tot jaar. Hier hebben wij meer houvast daar enige belangrijke factoren constant zijn of als nagenoeg constant kunnen worden beschouwd zoals: oppervlakte, grondsoort, persoon van de boer, voedergewoonten, terwijl in andere factoren de wijzigingen gering zijn of de neiging hebben volgens bepaalde lijnen te verlopen: arbeidsbezetting, mechanisatie, veebezetting.

HOOFDSTUK II

DE EXTERNE VERGELIJKING

§ 4. Kosten, opbrengsten en resultaten in absolute getallen

De kosten, opbrengsten en resultaten voor resp. bedrijf 302, het gemiddelde van een groep bedrijven in de grootte-klasse van 15 tot 25 ha, en bedrijf 304 worden in onderstaande tabel gegeven:

Tabel 1

KOSTEN, OPBRENGSTEN EN NETTO-OVERSCHOT IN ABSOLUTE GETALLEN

Bedrijf Omschrijving	302			Gemiddeld 15-25 ha			304		
	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot
Boekjaar									
1950/51	56.500	67.400	10.900	26.900	29.500	2.600	27.400	38.100	10.700
1951/52	61.200	69.400	8.200	30.300	34.300	4.000	29.900	40.900	11.000
1952/53	60.600	70.300	9.700	33.900	36.700	2.800	31.200	39.600	8.400
1953/54	60.100	76.300	16.200	33.100	38.400	5.300	30.400	39.100	8.700
1954/55	72.200	80.600	8.400	38.100	37.000	1.100	36.500	40.200	3.700
1955/56	77.600	82.700	5.100	39.200	41.700	2.500	35.000	44.100	9.100
1956/57	80.000	95.100	15.100	38.700	42.300	3.600	39.700	52.900	13.200
1957/58	81.300	87.600	6.300	41.100	45.300	4.200	40.700	57.200	16.500
1958/59	72.000	88.500	16.500	42.300	48.700	6.400	42.000	58.700	16.700
1959/60	62.700	74.300	11.600	50.600	56.800	6.200	47.000	59.200	12.200
Gemidd.	68.420	79.220	10.800	37.420	41.070	3.650	35.980	47.000	11.020

Uit deze tabel blijkt voor alle bedrijven dat zowel de kosten als de opbrengsten over de gehele periode een vrij regelmatige stijgende lijn tonen. Bedrijf 302 maakt hierop voor de laatste jaren een uitzondering. De winstcijfers verschillen echter van jaar tot jaar sterk. Het netto overschot van het groepsgemiddelde ligt beduidend lager dan dat van de bedrijven 302 en 304. De gemiddelde winst van deze beide laatste bedrijven ligt niet ver uiteen, waarbij echter opvalt dat de kosten, waaruit voor beide bedrijven een nagenoeg gelijke winst resulteert, bij bedrijf 302 gemiddels ruim twee maal zo hoog liggen als bij bedrijf 304. Sinds boekjaar 1958/59 dalen de kosten bij bedrijf 302. De oorzaak hiervan is voor de beide boekjaren verschillend. In het boekjaar 1958/59 is de voevoederpost belangrijk lager dan in het voorgaande jaar, terwijl in 1959/60 sprake is van wijziging van de bedrijfsvoering die met ingang van dit jaar minder intensief wordt.

§ 5. Kosten, opbrengsten en resultaten per ha

De oppervlakte van de beide bedrijven, zowel als van de groep lopen uiteen ten opzichte van elkaar terwijl ook van jaar tot jaar verschillen bestaan binnen dezelfde reeks cijfers zoals tabel 2 laat zien:

Tabel 2

OPPERVLAKTE PER BEDRIJF

Jaar	50/51	51/52	52/53	53/54	54/55	55/56	56/57	57/58	58/59	59/60	Gemiddeld
Bedrijf											
302	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80	22.80
Groep											
15-25 ha	18.69	18.06	18.50	18.26	18.73	18.49	19.18	19.76	20.14	20.73	19.05
304	27.00	27.00	27.00	27.00	27.00	25.80	25.80	25.80	25.80	25.80	26.40

Om nu de invloeden van deze oppervlakteverschillen te verminderen kunnen de cijfers van tabel 1 uitgedrukt worden per ha. Het resultaat is tabel 3 welke tevens het voordeel heeft van groter overzichtelijkheid door minder grote getallen.

tabel 3

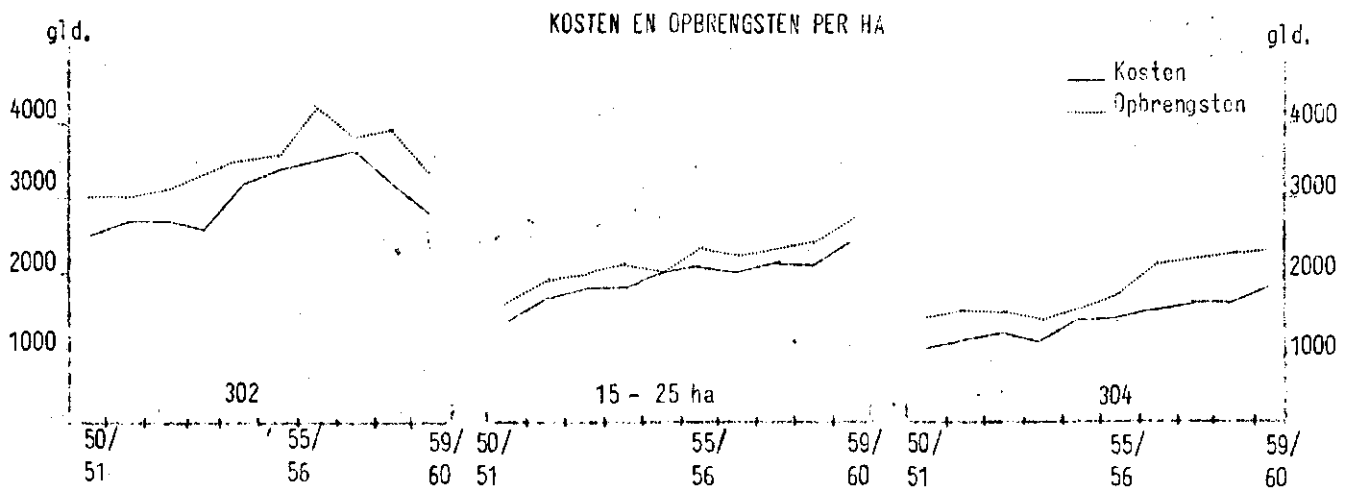
KOSTEN, OPBRENGSTEN EN NETTO-OVERSCHOT PER HA

Bedrijf	302			Gemiddeld 15 - 25 ha			304		
Omschrijving	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot	Kosten	Opbrengsten	Netto-overschot
Boekjaar									
1950/51	2478	2956	478	1441	1581	140	1014	1409	395
1951/52	2685	3046	361	1676	1899	223	1109	1518	409
1952/53	2659	3085	426	1834	1983	149	1155	1466	311
1953/54	2637	3347	710	1815	2105	290	1126	1449	323
1954/55	3166	3535	369	2035	1977	458	1353	1489	136
1955/56	3403	3629	226	2120	2253	133	1358	1710	352
1956/57	3508	4169	661	2017	2207	190	1537	2050	513
1957/58	3565	3843	278	2081	2295	214	1579	2218	639
1958/59	3159	3884	725	2098	2417	319	1629	2277	648
1959/60	2751	3259	508	2438	2739	301	1823	2296	473
Gemidd.	3001	3475	474	1956	2146	190	1368	1788	420

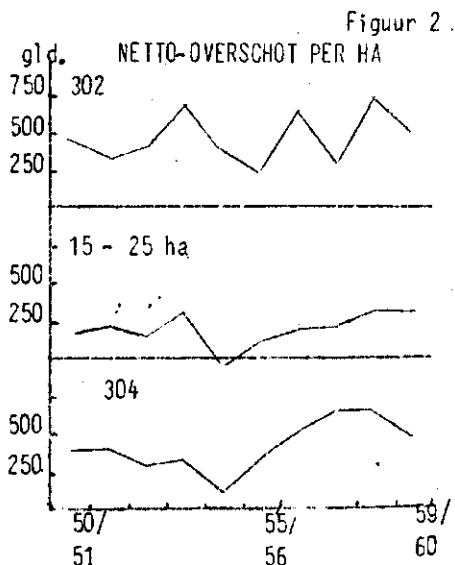
Het gemiddeld netto overschot over de reeks van tien jaar blijkt omgerekend per ha hoger te liggen bij bedrijf 302 dan bij bedrijf 304 in tegenstelling tot de cijfers uit tabel 1. Verder komt nu nog sterker het intensieve en extensieve karakter van bedrijf 302 en 304 naar voren bij vergelijking van de kostencijfers.

Uit de grafische voorstelling in figuur 1 van kosten en opbrengsten springt terstond het bijzonder hoge niveau van kosten en opbrengsten van bedrijf 302 in 't oog.

Figuur 1

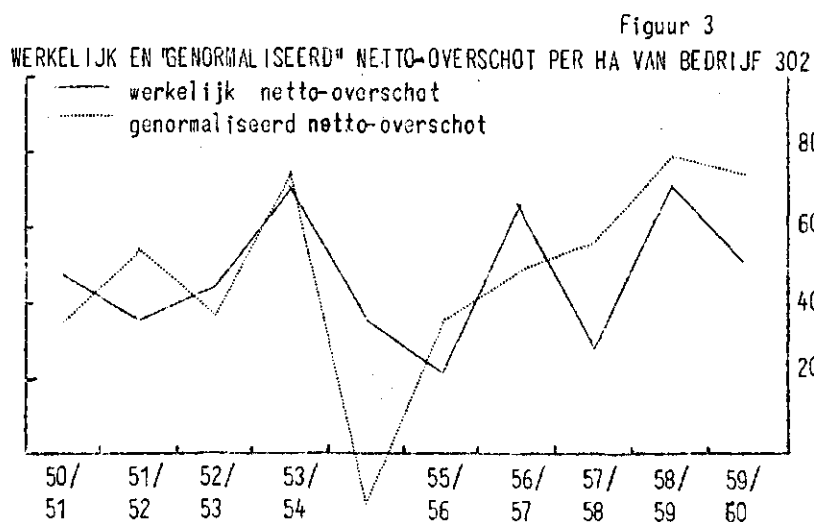

Wijzigingen in het beleid of omstandigheden buiten het bedrijf zullen bij bedrijf 302 absoluut gezien grotere invloed hebben op kosten en opbrengsten en derhalve op de winst. Dat dit zowel ten goede als ten kwade kan plaats vinden demonstreert het onregelmatige verloop van de lijn welke het netto overschot per ha voorstelt in figuur 2. De overeenkomst tussen het verloop van de winstcijfers van bedrijf 304 en de groep

15-25 ha is daarentegen vrij groot. De mogelijkheid bestaat, de uitkomsten van bedrijf 302 te "normaliseren" door de cijfers van het groepsgemiddelde op het niveau te brengen van bedrijf 302. Hiertoe is nodig berekening van de winstindexcijfers voor de groepsgemiddelden op basis 1950/51 tot en met 1959/60 = 100. Door vermenigvuldiging van de aldus verkregen percentages met het gemiddelde winstcijfer van bedrijf 302 ontstaat de "normale" lijn, voor bedrijf 302, die in grilligheid nauwelijks onderdoet voor de werkelijke lijn. De spreiding in de resultaten blijkt niet onvoldoende toe te nemen met de stijging van

het niveau waarop de cijfers liggen. Als we het laatste jaar buiten beschouwing laten, omdat daar sprake is van een gewijzigde bedrijfsvoering resteren drie jaren die reden tot ongerustheid kunnen geven n.l. 1951/52, 1955/56 en 1957/58. Hiertegenover staat dat in het algemeen slechte jaar 1954/55 de resultaten relatief gunstig lagen.

§ 6. Resultaten per arbeidskracht

Zoals in de inleiding vermeld is wordt op bedrijf 302 nagenoeg geheel gewerkt met eigen personeel. Om deze reden ligt het voor de hand de resultaten te bezien per arbeidskracht. Deze beschouwing mist realiteit voor bedrijf 304 en het groepsgemiddelde omdat hier in tegenstelling tot bedrijf 302 een goed deel van het arbeidsinkomen buiten het bedrijf terecht komt. Bij bedrijf 304 en de meeste bedrijven uit het groepsgemiddelde zijn vreemde arbeidskrachten aangetrokken om het inkomen van de boer te verhogen. Bij bedrijf 302 kunnen we stellen dat het doel is, met de gegeven arbeidskracht tot een zo goed mogelijk resultaat te komen, waarbij het inkomen per arbeidskracht moet komen te liggen boven het gemiddelde loon van de arbeider. De consequentie hiervan is enerzijds dat naarmate men met meer personen werkt het arbeidsinkomen een dalende tendens zal gaan vertonen, anderzijds dat minder goede resultaten "meerhoofdig" opgevangen worden.

Tabel 4

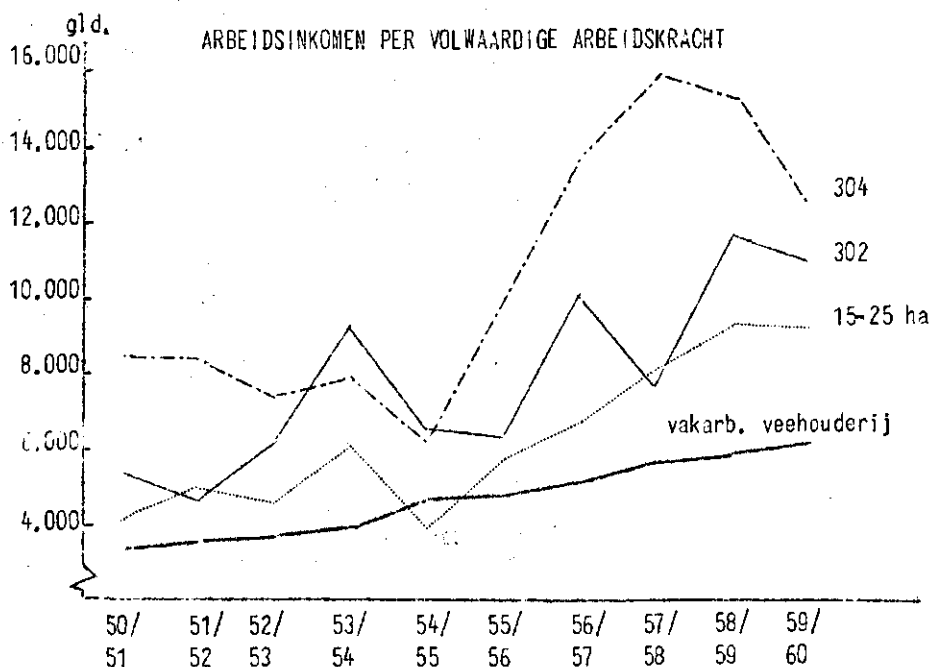
INKOMENS PER VOLWAARDIGE ARBEIDSKRACHT

Omschrijving Bedrijf Boekjaar	Arbeidsinkomen per bedrijf			Aantal volwaardige arbeidskrachten			Inkomen per volwaardige arbeidskracht		
	302	15-25 ha	304	302	15-25 ha	304	302	15-25 ha	304
1950/51	22038	11102	18063	4.1	2.7	2.1	5375	4112	8601
1951/52	22295	13039	19575	4.7	2.6	2.3	4744	5015	8511
1952/53	22408	11729	16848	3.6	2.5	2.2	6224	4692	7658
1953/54	30981	13658	17658	3.3	2.2	2.2	9388	6208	8026
1954/55	22758	9009	13392	3.5	2.2	2.1	6502	4095	6377
1955/56	22422	13146	17260	3.5	2.3	1.7	6406	5716	10153
1956/57	34573	15171	22394	3.4	2.2	1.6	10169	6896	13996
1957/58	27051	17112	26548	3.5	2.1	1.6	7729	8149	16593
1958/59	36134	20080	28303	3.1	2.1	1.8	11808	9383	15637
1959/60	27816	20751	25981	2.5	2.2	2.0	11216	9305	12799
Gemiddeld	26848	14480	20602	3.5	2.3	2.0	7956	6357	10835

Bezien wij in tabel 4 het inkomen per volwaardige arbeidskracht dan valt te constateren, dat dit inkomen gemiddeld over de reeks van tien jaar bij bedrijf 302 aanmerkelijk beneden dat van bedrijf 304 ligt, waar het aantal arbeidskrachten beduidend kleiner is. Het gemiddelde inkomen per volwaardige arbeidskracht van het groepsgemiddelde ligt beneden het gemiddelde inkomen van bedrijf 302, ondanks het feit dat bij bedrijf 302 het aantal arbeidskrachten aanmerkelijk hoger ligt. Bijzondere aandacht vragen de jaren welke volgens § 5 bezorgdheid kunnen wekken n.l. 1951/52, 1955/56 en 1957/58. In figuur 4 blijkt dat ook de inkomens per volwaardige arbeidskracht in deze jaren relatief laag zijn, echter niet verontrustend laag:

1) Zelfs in het meest ongunstige jaar 1951/52 ligt het inkomen per volwaardige arbeidskracht nog ruim 25% boven het loon van een vakarbeider veehouderij.

Figuur 4

2) Het gehele verloop van het inkomen per volwaardige arbeidskracht vertoont een redelijke regelmaat. De variatiebreedte voor de drie reeksen van bedrijf 302, het groepsgemiddelde en bedrijf 304 is volgens tabel 4 respectievelijk 7064, 5288 en 10216. Uitgedrukt in procenten van de bijbehorende gemiddelde arbeidsinkomens is dit respectievelijk 89%, 83% en 94%.

3) In werkelijkheid liggen de verhoudingen voor bedrijf 302 gunstiger dan uit de cijfers blijkt. In de jaren 1950/51 en 1951/52 wijkt de berekening van volwaardige arbeidskrachten aanmerkelijk af van de berekening in latere jaren. Dit heeft in deze jaren geleid tot een te hoog aantal volwaardige arbeidskrachten, wat op bedrijf 302 veel groter invloed heeft dan op bedrijf 304 en de meeste bedrijven

uit het groepsgemiddelde. Daar het technisch bezwaarlijk is het groepsgemiddelde te corrigeren zijn de oorspronkelijke cijfers omwille van de vergelijking overal gehandhaafd. Laten wij de beide eerste jaren buiten beschouwing dan zijn de percentages achtereenvolgens 64%, 78% en 90%. Deze cijfers zijn te gunstig voor bedrijf 302 omdat hier een voor bedrijf 302 slecht jaar buiten de berekening is gebleven. De juiste getallen liggen tussen deze percentages in.

HOOFDSTUK III

DE INTERNE VERGELIJKING

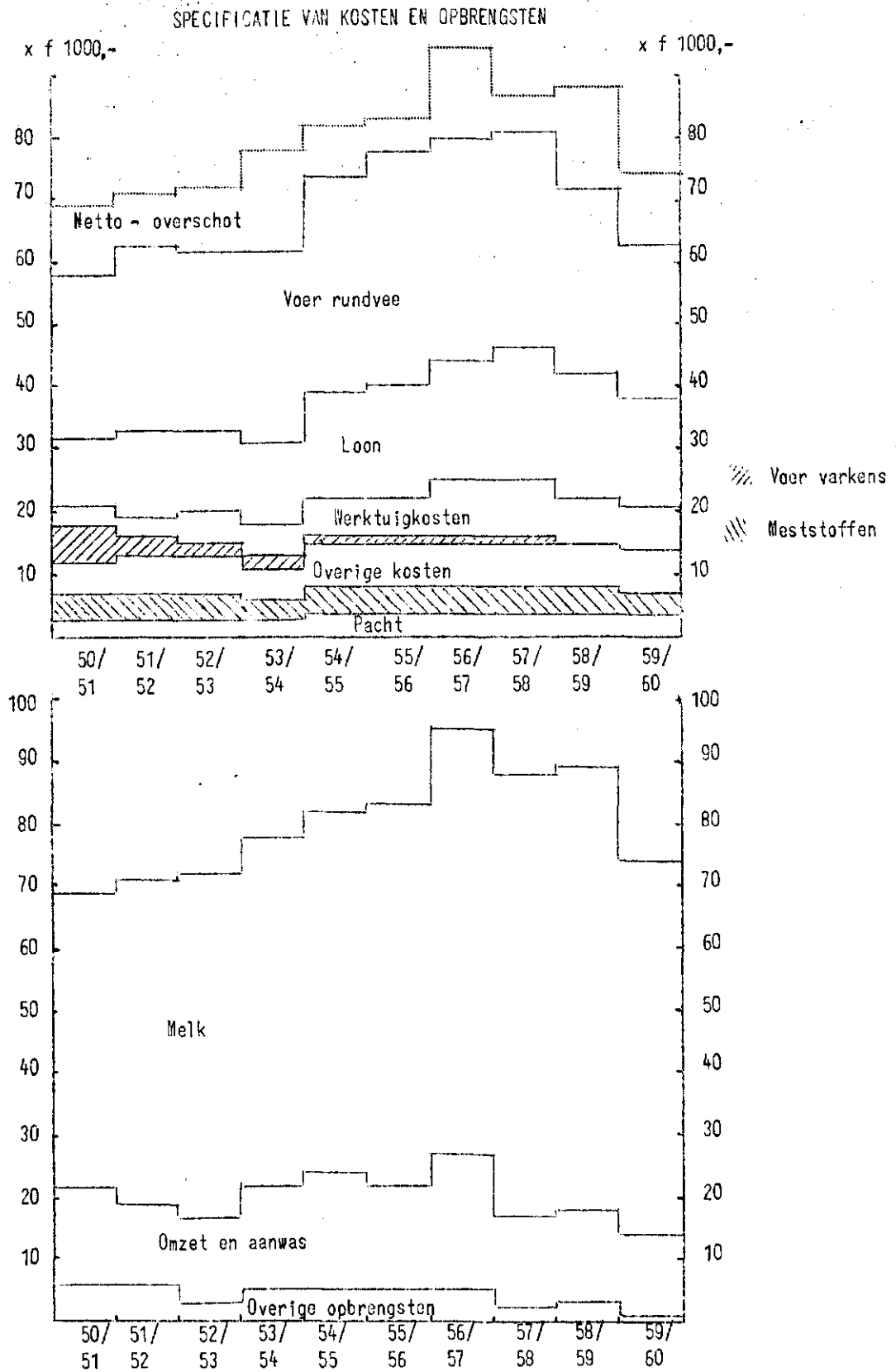
§ 7. Algemeen

Voor een vergelijking binnen het bedrijf van jaar tot jaar is een verdere specificatie van kosten en opbrengsten noodzakelijk. De kosten verdelen we hiertoe in zeven groepen n.l. loonkosten (incl. werk door derden), werktuigkosten, veevoer voor rundvee, voer voor varkens, meststoffen, pacht en overige kosten. Deze groepen worden achtereenvolgens afzonderlijk over de gehele reeks jaren behandeld, daarbij trachtend niet uit het oog te verliezen de onderlinge samenhang van de kosten en de samenhang met de opbrengsten. De opbrengsten verdelen we in drie groepen n.l. melkgeld, omzet en aanwas en overige opbrengsten. Ook deze zullen afzonderlijk behandeld worden, waarbij uiteraard dezelfde opmerkingen gelden die voor de kosten gemaakt zijn. Tabel 5 geeft de cijfers voor de genoemde kosten en opbrengsten.

Tabel 5
SPECIFICATIE VAN KOSTEN EN OPBRENGSTEN BEDRIJF 302

Omschr. Jaar	Loon	Werk- kosten	Veevoer rundvee	Voer varkens	Mest- stoffen	Pacht	Overige kosten	Totaal kosten	Melk- geld	Omzet en aanwas	Overige opbr.	Totaal- opbrengsten	Netto- overschot
1950/51	11132	2589	26293	5513	4255	2910	5297	57989	47355	15772	5768	68895	10906
1951/52	14065	3295	29121	3265	3944	3350	5909	62949	52251	12724	6204	71179	8230
1952/53	12683	4832	28875	2181	4439	3350	6069	62429	55495	13530	3129	72154	9725
1953/54	12610	4564	30881	1566	3406	3350	5399	61776	55952	16916	5105	77973	16197
1954/55	16591	6317	34827	1167	4148	3691	7119	73860	58541	18633	5102	82276	9416
1955/56	17634	6483	38568	669	3932	3729	6573	77588	61516	16552	4669	82737	5146
1956/57	19589	8557	35417	799	4359	3931	7328	79980	67983	22083	4997	95063	15083
1957/58	21183	9164	35688	625	3637	4146	6836	81279	70662	14573	2387	87622	6343
1958/59	19992	7236	29883	-	3877	4210	6832	72030	70397	14996	3175	88568	16538
1959/60	16935	6962	25014	-	3052	4210	6550	62723	60246	12763	1304	74313	11590

Figuur 5

De totaal bedragen van kosten en opbrengsten wijken af van tabel 1 voor zover het de eerste vijf jaren betreft. Voor deze jaren werd de in het bedrijf vervoederde melk noch aan de kosten-, noch aan de opbrengstenzijde opgenomen. Dit is in de latere jaren wel gebeurd. Om de vergelijkbaarheid te bewaren is in tabel 1 geen wijziging aangebracht. Daar het hier gaat om een verticale vergelijking zijn voor de eerste vijf jaren correcties aangebracht om de vergelijkbaarheid met andere jaren te vergroten.

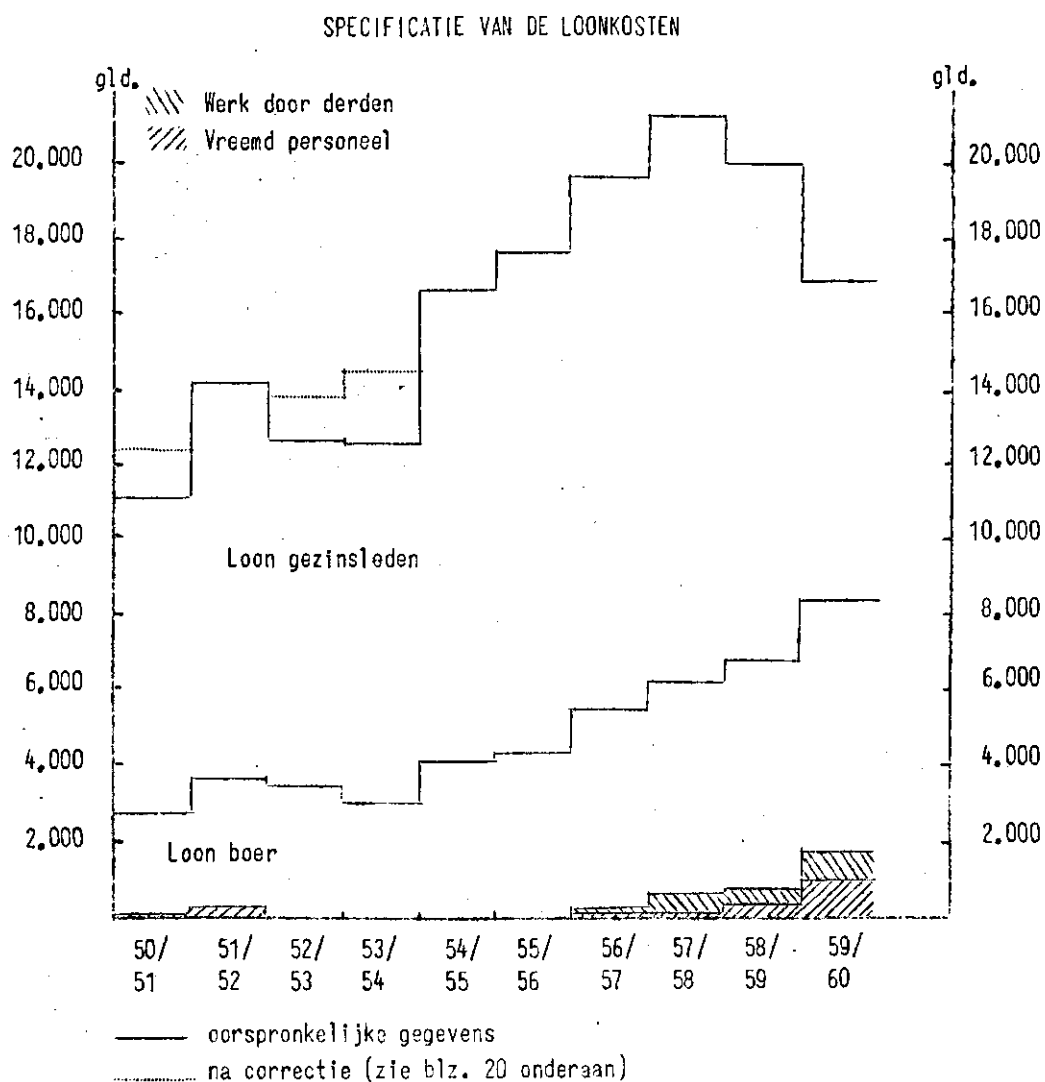
De in tabel 1 voorkomende kosten zullen bij afzonderlijke behandeling verder gespecificeerd worden voor zover dit noodzakelijk en mogelijk is.

In figuur 5 worden de specificaties van kosten en opbrengsten grafisch weergegeven.

§ 8. De loonkosten

Omdat de aanwezige arbeid het karakter van dit bedrijf bepaalt ligt het voor de hand de loonkosten als eerste onder de loop te nemen, ondanks het feit dat deze post niet de grootste is aan de kostenzijde. In de grafiek van figuur 6 zijn de loonkosten gespecificeerd weergegeven. Werk door derden wordt hier bij het loon gerekend wegens de geringe omvang van de bedragen. Ook bij de post werk door derden is, evenals bij het loon, moeilijk te bepalen hoe zwaar de bedrijfssoeconomische, en hoe zwaar de maatschappelijke motieven zijn. Het werk wordt namelijk nagenoeg geheel uitgevoerd door een zoon van de boer.

Figuur 6

Tot aan het jaar 1958/59 gaan de loonkosten in stijgende lijn. Voor een goed deel is deze stijging terug te brengen tot de algemene stijging van de lonen. De andere verklarende factoren zijn het aantal aanwezige volwaardige arbeidskrachten, alsmede de wijzigingen in systeem en normen van de boekhouding. Deze wijzigingen betreffen 1) het bepalen van de normen voor volwaardigheid, 2) het bepalen van de normen voor beschikbaarheid, 3) de verhoudingen tussen loon en volwaardigheid van volwaardige arbeidskrachten en niet volwaardige arbeidskrachten en 4) het aanhouden van maxima voor gewerkte uren of loonbedragen per jaar. Teneinde de cijfers vergelijkbaar te maken zijn de volgende bewerkingen toegepast.

1) Voor de bepaling van de volwaardigheid zijn over de gehele reeks de normen toegepast welke golden voor de laatste boekjaren, zoals gegeven in tabel 6.

Tabel 6

NORMEN VOOR HET BEPALEN VAN DE MATE VAN VOLWAARDIGHEID VAN HET PERSONEEL

Leeftijd		23 o.o.	22	21	20	19	18	17	16	15	14
Volwaardigheid	man	1.00	0.95	0.90	0.85	0.75	0.65	0.55	0.50	0.45	0.40
	vrouw	0.70	0.70	0.70	0.70	0.70	0.60	0.50	0.45	0.40	0.35

2) Voor het bepalen van de beschikbaarheid werd in de boekhouding een aantal uren aangehouden dat in de loop van de tien jaren afnam. Om de cijfers vergelijkbaar te maken werd als basis voor de berekening genomen een normaal aantal uren van 3000 uur per jaar. De tendens naar steeds kortere werktijden wordt dus in z'n algemeenheid geëlimineerd. Wel blijft een eventuele werkelijke werktijdverkortening op het bedrijf zelf z'n invloed houden door een in dit geval dalende lijn van de beschikbaarheidscijfers. Om dit mogelijk te maken is aangenomen dat iemand meer dan volledig beschikbaar kan zijn, dus in cijfers uitgedrukt wil dit zeggen dat iemand een beschikbaarheidscijfer kan krijgen van bijv. 1,20. Dit in tegenstelling tot de boekhouding waar het maximale beschikbaarheidscijfer 1,00 is.

3) De verhoudingen tussen loon en volwaardigheid van volwaardige arbeidskrachten en niet volwaardige arbeidskrachten blijkt uit het volgende: Het uurloon van een volwaardige arbeidskracht bedraagt in 1951/52 f. 1,09, het uurloon van een 16-jarige jongen (volwaardigheid 0.50) f. 0,59. Het eerste in procenten van het tweede uitgedrukt 185 %. Voor het boekjaar 1952/53 zijn deze cijfers resp. f. 1,12; f. 0,53 en 211 %. De invloed hiervan is niet geëlimineerd. De betekenis is betrekkelijk gering.

4) Zeer groot is de invloed van het aanhouden van maxima voor gewerkte uren in boekjaar 1950/51 of van maxima voor het totaal loonbedrag in de boekjaren 1952/53 en 1953/54. Correcties hierop wijzigen sterk het totaal verloop van de lijnen in figuur 6. Met een stippellijn is het totale loonbedrag aangegeven na de correcties. In tabel 7 wordt in kolom 2 het resultaat gegeven van de in punt 4 bedoelde correcties. In de kolommen 3, 4 en 5 wordt gegeven het totaal van de beschikbaarheid, de gemiddelde volwaardigheid en het totale arbeidsaanbod, in kolom 6 het uurloon van een volwaardige arbeidskracht. In deze cijfers zijn

Tabel 7

Om- schrij- ving Jaar	Loon eigen perso- neel	Beschik- baarheid	Volwaar- digheid	Arbeids- aanbod	Uur- loon	Index kol.2	Index kol.5	Index kol.6	Kol.8 x kol.9	Kol. 7 - kol.10
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1950/51	12164	5,35	0,73	3,90	1,00	73	96	72	69	+4
1951/52	13859	5,53	0,76	4,23	1,09	84	104	79	82	+2
1952/53	13817	5,17	0,80	4,14	1,12	83	102	81	83	0
1953/54	14378	4,80	0,85	4,10	1,19	87	101	86	87	0
1954/55	16591	4,71	0,86	4,06	1,38	100	100	100	100	0
1955/56	17634	4,78	0,86	4,11	1,44	106	101	104	105	+1
1956/57	19371	4,28	0,91	3,88	1,66	117	96	120	115	+2
1957/58	20604	4,07	0,91	3,72	1,85	124	92	134	123	+1
1958/59	19284	3,77	0,89	3,36	1,93	116	83	140	116	0
1959/60	15256	2,87	0,90	2,59	2,01	92	64	146	93	-1

dus de invloeden van wijzigingen in boekhoudsysteem en normen geëlimineerd. Als het nu juist is dat de hierboven vermelde factoren stijging van het loonpeil en het aantal aanwezige volwaardige arbeidskrachten de overige factoren zijn die de loonsom bepalen moeten de indexcijfers van het totale loon eigen personeel (kolom 7) en het produkt van de indexcijfers van de uurlonen (kolom 9) en die van het arbeidsaanbod (kolom 8) nagenoeg aan elkaar gelijk zijn. De verschillen tussen deze beide reeksen zijn gegeven in kolom 11. De indexcijfers zijn berekend op basis 1954/55 = 100, zoals ook uit de tabel blijkt. Bezien wij de verschillen in kolom 11 dan blijkt er correlatie te bestaan tussen deze verschillen en de gemiddelde volwaardigheid. Hierbij moet opgemerkt worden dat de invloed van de gemiddelde volwaardigheid in de beide eerste jaren juist in tegenovergestelde richting werkt als in latere jaren wegens wijziging in de verhoudingen tussen loon en volwaardigheid van volwaardige en niet-volwaardige arbeidskrachten.

Het arbeidsaanbod vertoont na het boekjaar 1950/51 een bijna voortdurende daling, ondanks de vrijwel steeds stijgende lijn van de volwaardigheid. Dit werkt naar twee zijden nadelig op de te verrichten werkzaamheden. Juist op een weidebedrijf kan zeer veel werk goed verricht worden door vrouwen en niet volwassen jongens. Door de toenemende gemiddelde volwaardigheid van het in totaal reeds afnemende arbeidsaanbod, zal er minder werk verzet kunnen worden. Daar er behalve in de laatste twee jaren van inkrimping van de bedrijfsomvang geen sprake is, moet deze ontwikkeling leiden tot meer efficiënt werken en tot toenemende mechanisatie.

Na deze analyse van de arbeidskosten komen wij tot de volgende samengevatte conclusies:

1. Het onregelmatige verloop gedurende de eerste vier jaren is praktisch geheel een gevolg van wijzigingen in het systeem van boekhouden. Na de correcties wordt het verloop vrij regelmatig.

- 2) Het arbeidsaanbod neemt vrij regelmatig af. Een uitzondering maken de slechte jaren 1951/52 en 1955/56 (zie figuur 3).
- 3) De stijgende loonpost is voor bedrijf 302 nagenoeg geheel toe te schrijven aan stijging van het loonpeil.
- 4) Daar het afnemen van arbeidsaanbod gepaard gaat met een toeneming van de gemiddelde volwaardigheid zal de mechanisatie verder doorgevoerd moeten worden zolang van inkrimping van bedrijfsomvang geen sprake is.

§ 9. De werktuigkosten

Om het nauwe verband met de loonkosten vormen de werktuigkosten het volgende punt van bespreking. In tabel 8 wordt een verdere specificatie gegeven van de werktuigkosten voor zover de gegevens bekend zijn.

Tabel 8

WERKTUIGKOSTEN

Boek- jaar	Totaal	Specificatie naar werktuig				Specificatie naar kosten soort				Rente voet	60% v.d. rente	verv.w. dode inven- taris ⁵⁾	kl. gereed- sch.	trekkers	melk- m.	bereg. inst.	hooiventil.
		trek- ker(s)	melk- mach.	ber. install.	ov. warkt.	rente	afschr.	bet. kosten	auto- kst.								
1950/51	2589	1013	-	-	1576 ⁴⁾	331	958	1300	(100)	4	2,4	13680	.	1			
1951/52	3295	1450	-	-	1845 ⁴⁾	426	1525	1344	(100)	4½	2,7	15760	.	1			
1952/53	4832	1739 ¹⁾	- ²⁾	1268	1825 ⁴⁾	409	1397	3026	(150)	4½	2,7	15155	1300	1			
1953/54	4564	1505 ¹⁾	156 ²⁾	608	2295	394	1236	2684	250	4	2,4	17680	1300	1	1		
1954/55	6317	1519	590 ²⁾	1131	3077	590	1911	3566	250	4	2,4	24590	1300	1	1	1	
1955/56	6483	2026	589 ²⁾	1304	2564	696	2071	3466	250	4	2,4	28980	3000	1	1	1	
1956/57	8557	2865	592 ²⁾	1496	3604	1019	2856	4086	600	4½	2,7	37760	3000	2	1	1	
1957/58	9164	3465	712 ³⁾	1874 ⁸⁾	3113	1096	2971	4497	600	5	3,0	36530 ⁶⁾	1500	2	1	1	
1958/59	7236	2964	600 ³⁾	618 ⁸⁾	3054	944	2665	3027	600	4½	2,7	34970 ⁶⁾	1500	2	1	1	1
1959/60	6962	1719	1115 ³⁾	1337	2791	934	2853	2675	500	4½	2,7	34605 ⁷⁾	1500	1	1	1	1

1) M.i.v. 1953/54 wijziging in afschrijvingssysteem.

2) Excl. brandst.

3) Incl. brandst.

4) Excl. rente klein gereedschap en autokosten.

5) Excl. klein gereedschap van 1950/51 t/m 1952/53. Vanaf 1953/54 incl. klein gereedschap.

6) Vervangingswaarde van BM 210 van 7700 op 3000 gebracht.

7) Vervangingswaarde van de Farmall opgetrokken.

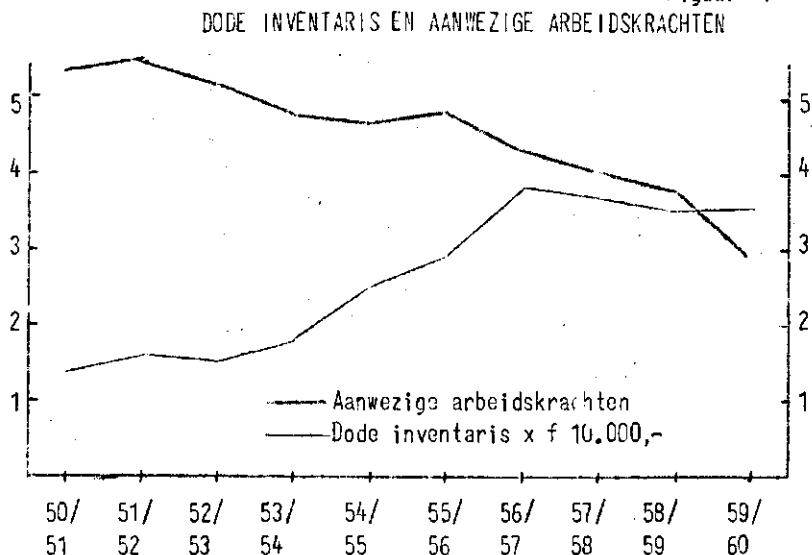
8) Nagenoeg niet gebruikt.

Bezien wij de totale werktuigkosten in bovenstaande tabel dan blijken t/m boekjaar 1957/58 deze kosten vrij regelmatig te stijgen. Het jaar 1958/59 geeft een sterke daling te zien die zich blijkens bovenstaande specificatie over de gehele linie voltrekt, maar het sterkst tot uitdrukking komt in de betaalde kosten. De vermindering van rente en afschrijvingskosten blijken voort te komen uit horziening van de vervangingswaarde van één der trekkers alsmede door de afschrijving van de beregeninstallatie te halveren omdat deze dit jaar nagenoeg niet is gebruikt. De daling van de betaalde kosten vindt z'n oorzaak voor een deel in het niet gebruiken van de beregeninstallatie, terwijl we voor het overige deze kostendaling kunnen zien als een bezuiniging, waar het relatief lage netto-overschot van het voorafgaande jaar aanleiding toe gaf.

In verband met de laatste conclusie van de vorige paragraaf is het nu interessant na te gaan of er inderdaad een verband valt te constateren tussen mechanisatie en hoeveelheid arbeidskracht.

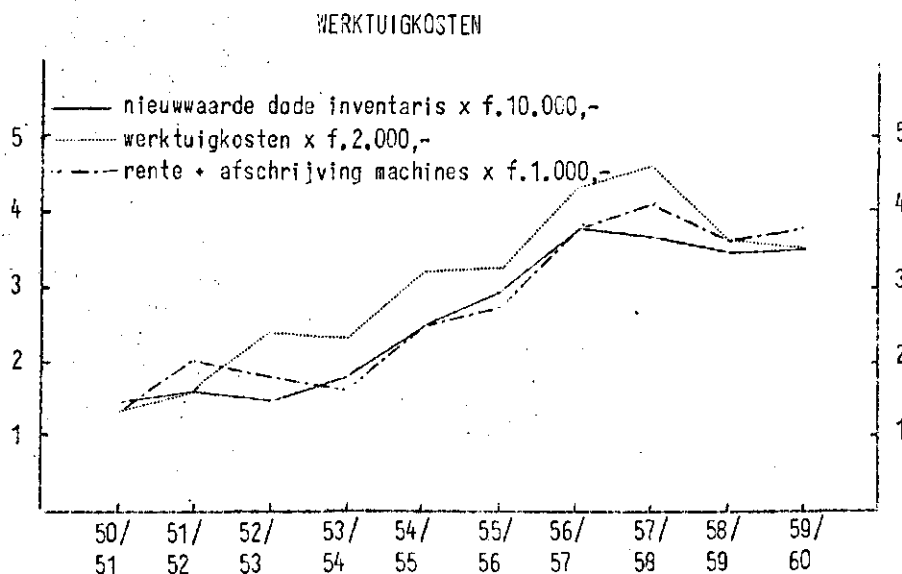
In figuur 7 zijn uitgezet de aanwezige arbeidskrachten (niet omgerekend tot volwaardige arbeidskrachten) en de in werktuigen geïnvesteerde bedragen. Betreffende de beschikbare arbeid wordt in deze vergelijking dus uitgegaan van een werkverdeling waarbij de niet volwaardige krachten werk toebedeeld krijgen wat zij als een volwaardige kracht kunnen verrichten, of althans bij benadering. Het gestelde in de vorige paragraaf, dat bij gelijke bedrijfsomvang de mechanisatie moet toenemen bij een afnemend aantal arbeiders vindt in figuur 7 zijn illustratie voor zover het betreft de jaren t/m 1956/57. Daarna blijft de dode inventaris op ongeveer gelijke hoogte ondanks het afnemen van het aantal arbeiders. Bezien wij de laatste kolommen van tabel 8 dan wekt deze gang van zaken geen verwondering. Met de aanschaf van een tweede trekker is voor dit bedrijf wel het plafond bereikt van de investeringsmogelijkheden in werktuigen. Door het steeds verder dalen van het arbeidsaanbod waardoor op een bepaald punt ook de mechanisatie moet afnemen wordt de boer tenslotte gedwongen de omvang van het bedrijf in te perken, hetgeen we zien gebeuren in 1959/60 door een daling van de gemiddelde melkveebezetting met ruim 17 % t.o.v. het jaar daarvoor.

Figuur 7

Uit het bovenstaande blijkt dat de investeringen in werktuigen vrij regelmatig verlopen tot in 1956/57 een plafond bereikt wordt, waarna het niveau van de nieuwwaarde der machines ongeveer gelijk blijft. Er bestaat geen aanleiding te veronderstellen dat het investeringsbeleid t.a.v. de werktuigen op onverantwoorde wijze is gevoerd. Aannemende dat juist geïnvesteerd is blijft het feit dat hiermede slechts een deel van de werktuigkosten, nl. rente en afschrijvingen ter sprake zijn gekomen. Gelijk te verwachten was blijken de rente en afschrijvingen een betrekkelijk vast percentage van de dode inventaris te bedragen. Enige fluctuaties ontstaan doordat de rente in de loop der 10 jaren varieert tussen 4 en 5 procent, terwijl de afschrijvingspercentages voor de verschillende werktuigen uiteenlopen, zodat bij wijzigingen in het machinepark ook het gemiddelde afschrijvingspercentage wijzigt. In figuur 8 is dit geïllustreerd. Uit deze figuur blijkt tevens dat de verhouding tussen de totale werktuigkosten en de nieuwwaarde van de dode inventaris veel minder stabiel is.

Figuur 8

Om een juist beeld te krijgen van de onderlinge verhoudingen tussen het machinepark en de werktuigkosten enerzijds en anderzijds de werktuigkosten van jaar tot jaar vergelijkbaar te maken, zijn de werktuigkosten in tabel 9 uitgedrukt in guldens per f. 100,- nieuwwaarde van de werktuigeninventaris. De grote verschillen blijken inderdaad in de betaalde kosten te zitten.

Ter vergelijking zijn cijfers beschikbaar van een groep werktuigencoöperaties. Afschrijving en rente zijn hier berekend op andere basis dan in de boekhoudingen. De betaalde kosten liggen gemiddeld bij de coöperaties beduidend lager dan bij bedrijf 302, terwijl aangenomen mag worden dat de werktuigen bij de coöperaties niet minder extensief gebruikt worden. Blijken de gemiddelde betaalde kosten hoog

Tabel 9

WERKTUIGKOSTEN PER F. 100,- NIEUWWAARDE VAN DE INVENTARIS

Jaar	Rente	Afschrijvingen	Overige kosten	Totaal
1950/51	2,40	7,00	9,50	18,90
1951/52	2,70	9,70	8,50	20,90
1952/53	2,70	9,20	20,00	31,90
1953/54	2,20	7,00	16,60	25,80
1954/55	2,40	7,80	15,50	25,70
1955/56	2,40	7,20	12,80	22,40
1956/57	2,70	7,60	12,40	22,70
1957/58	3,00	8,10	14,00	25,10
1958/59	2,70	7,60	10,40	20,70
1959/60	2,70	8,20	9,20	20,10
Gemiddeld	2,60	7,90	12,90	23,40
Gemiddeld werkt.coöp 1950-1957	2,20	11,20	9,60	23,-

te zijn, het verloop van deze kosten blijkt van jaar tot jaar zo-
zeer wisselvallig te zijn dat een verklaring gewenst is. voor de
jaren 1952/53 en 1953/54, de jaren waarin de kosten relatief een
hoogtepunt bereiken, blijkt het huren van de beregeninstallatie de
oorzaak van deze hoge bedragen te vormen. In deze jaren werd de
installatie nl. gehuurd voor f. 900,- en f.440,-, welke bedragen
als kosten opgenomen zijn naast de kosten voor brandstoffen. Om de
verhouding tussen werktuigkosten en dode inventaris te normaliseren
zouden de werktuigkosten met bovengenoemde bedragen moeten worden
verminderd en de dode inventaris moeten worden verhoogd met f. 7600,-
zodat de betaalde kosten per f. 100,- nieuwwaarde resp. f. 9,30
en f. 9,90 zouden worden. Op deze wijze blijkt de beregeninstallatie
een volledige verklaring te geven van de bijzonder hoge werktuig-
kosten in de jaren 1952/53 en 1953/54. Daar de beregeninstallatie
m.i.v. boekjaar 1954/55 aangekocht is kan het hoge niveau van de
jaren 1954/55 t/m 1957/58 niet op deze wijze verklaard worden.
Een eenvoudige verklaring hiervoor is niet te geven. Zeker is dat het
beregennen zeer hoge kosten met zich brengt, terwijl de kosten van
trekkracht (zie tabel 8) in deze jaren snel stijgen. Mogelijk
brengt het werken met niet-nieuw materiaal deze hoge kosten met zich.

Bezien wij nu nogmaals in figuur 1 de kostencurve van bedrijf
302, dan kunnen we concluderen dat het hoge kostenniveau over de
jaren 1954/55 t/m 1957/58, althans voor een deel, door de werktuig-
kosten veroorzaakt wordt.

§ 10. De voederkosten

Een onderzoek naar de voederkosten wordt enerzijds bemoeilijkt door het aantal factoren die de voederkosten bepalen, anderzijds vergemakkelijkt door het betrekkelijk nauw verband dat bestaat tussen kosten en opbrengsten met name voederkosten en melkgift.

De factoren welke de voederkosten bepalen zijn de volgende:

- De veebezetting waarbij niet alleen op het aantal melkkoeien gelet dient te worden maar evenzeer op de verhouding tussen de aantallen pinken, kalveren en eventueel stieren enerzijds en het aantal melkkoeien anderzijds. Bovendien is belangrijk de verhouding tussen de aantallen dieren welke in de zomer en welke in de winter gehouden worden.
- Het zelfgewonnen wintervoer waarbij niet alleen de kwantiteit maar evenzeer de kwaliteit belangrijk is.
- De hoeveelheid gras in de weidoperiode. Deze wordt o.m. bepaald door de woersinvloeden. De hoeveelheid gras is niet alleen belangrijk voor de voederwinning maar ook i.v.m. eventuele bijvoeding in de weide.
- De melkgift is eveneens belangrijk voor de bepaling van de voederkosten, zowel wat betreft de hoeveelheid voer op stal als wat betreft eventuele bijvoeding in de weide. Daardoor vormt de verhouding zomermelk/wintermelk en daarmee afkalftdata een belangrijke factor.
- De stalperiode.
- De conditie van het vee aan het begin en einde van het boekjaar.
- De voederprijzen.

In tabel 10 zijn de verschillende gegevens die i.v.m. bovenstaande van belang zijn, gegeven voor zover bekend.

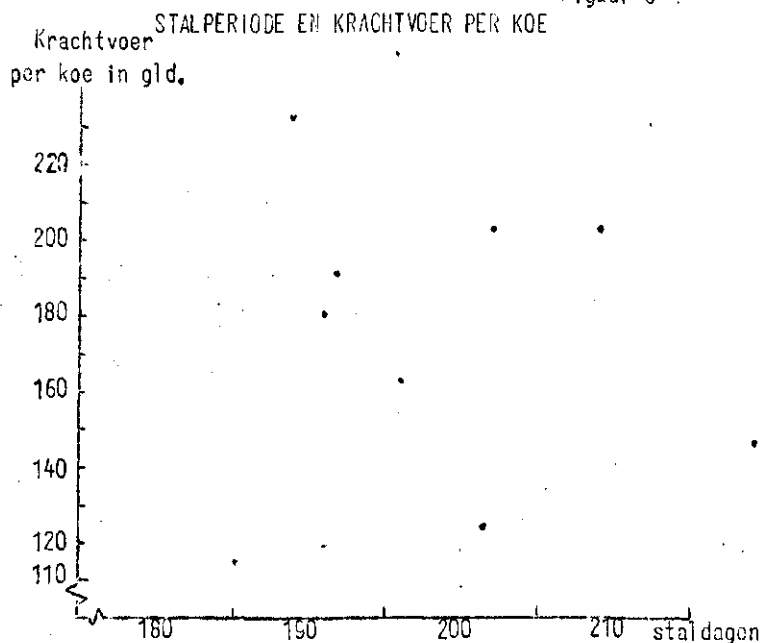
Tabel 10

KWANTITATIEVE GEGEVENS BETREFFENDE DE VOEDERKOSTEN

Omschr. Boek- jaar	Aangekocht voor					Gemaaide opp.voor:					Melk- koeien	Omger. dieren	Aant. stal- dagen	Prijs index B-meel	Kg melk x 1000
	krachtv.	ruwv.	melkprod.	voorr. afname	totaal	hooi	kuil	gedr. gras	vers gras	totaal					
1950/51	7584	16436	2273	-	26293	10,75	8,45			19,20	42,19	53,91	191	100	214
1951/52	9679	17151	2291	-	29121	9,90	15,10			25,--	41,67	54,02	184	123	214
1952/53	5592	20483	2740	60	28875	12,55	14,78	3,05		30,38	45,56	56,05	201	115	223
1953/54	5255	23514	2112	-	30881	12,25	10,70			22,95	45,81	57,44	185	107	232
1954/55	6620	25765	2202	240	34827	10,95	11,85		1,90	24,70	45,30	57,75	220	113	240
1955/56	9316	26717	2535	-	38568	12,75	15,40			28,15	45,93	58,90	202	109	243
1956/57	7366	25189	2862	-	35417	13,35	14,45			27,80	45,37	58,26	196	110	233
1957/58	9102	23290	3296	-	35688	16,00	16,00	3,00		35,00	44,81	56,24	209	98	223
1958/59	8668	18624	2591	-	29883	16,85	13,95	0,30		31,10	45,41	55,41	192	104	241
1959/60	11258	9905	2741	1110	25014	11,90	12,00			23,90	37,52	47,65		108	195

Het feit dat de voederkosten door zoveel factoren bepaald worden maakt het onderzoek reeds moeilijk. Onmogelijk wordt een verantwoorde analyse doordat verschillende van de factoren niet kwantitatief meer te geven zijn, of omdat de gegevens niet bekend zijn. Deze moeilijkheden doen zich voor bij de kwaliteit van het zelfgewonnen voer, de hoeveelheid gras in de weideperiode, de conditie van het vee in het begin van het boekjaar. Bovendien blijken de factoren welke men een overwegende invloed zou toekennen niet de hoogste correlatie op te leveren met de voederkosten. Zo blijkt in figuur 9 dat nauwelijks sprake is van correlatie tussen krachtvoer per koe en het aantal staldagen.

Figuur 9

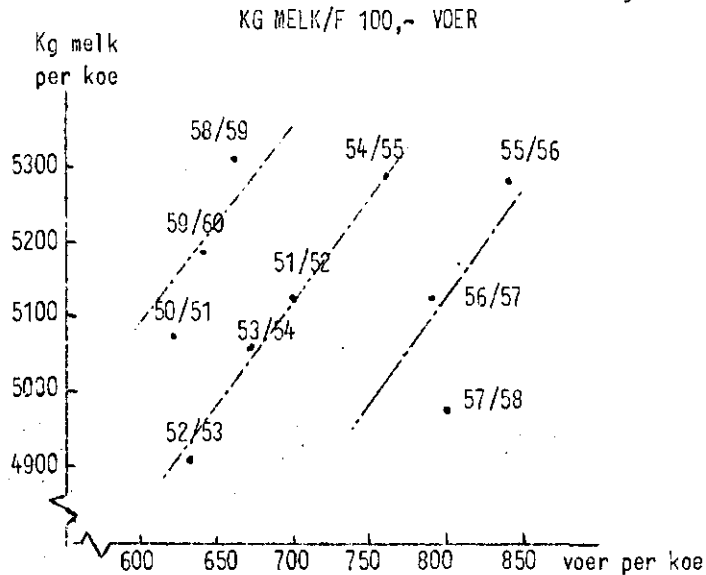
Ofschoon dus de verklaring van de voederkosten zeker niet op een eenvoudige wijze te geven is, is het wel mogelijk na te gaan in hoeverre de voederkosten terug te vinden zijn in de opbrengsten. Binnen bepaalde grenzen, die o.m. gesteld worden door de kwaliteit van het vee bestaat in het algemeen een nauw verband tussen de hoeveelheid melk en het voer. Tabel 11 geeft de melkopbrengst in kg per f. 100,- voerkosten.

Tabel 11

KG MELK PER F. 100,- VOER

Jaar	1950/ 1951	1951/ 1952	1952/ 1953	1953/ 1954	1954/ 1955	1955/ 1956	1956/ 1957	1957/ 1958	1958/ 1959	1959/ 1960
Omschrijving										
Kg melk/ f 100,- voer	815	733	774	750	688	629	658	625	808	779
Kg melk/ koe	5079	5125	4906	5055	5287	5284	5134	4975	5314	5194
Voer/ koe	623	699	632	674	764	840	781	796	658	637
Melkgeld/f 100,- voer	180	179	192	181	168	160	192	198	236	241
O+a/ f 100,- voer	60	44	47	55	54	43	62	41	50	51

Figuur 10

De drie hoogste getallen zijn nu 779, 808 en 815 resp. in de jaren 1959/60, 1958/59 en 1950/51. Zo kunnen wij de drie slechtste jaren er uit halen zijnde 1957/58, 1955/56 en 1956/57, zodat een midden-groep overblijft. In fig. 10 blijkt de boven gemaakte indeling in groepen voor de hand te liggen. Ook hier zijn duidelijk drie groepen te onderkennen, terwijl in de slechte groep 't jaar 57/58 nog ongunstig afsteekt. Een vergelijking met fig. 3 brengt nu naar voren dat twee van de drie slechte jaren ook hier weer terug te vinden zijn waarbij 57/58 ook hier relatief zeer slecht is. Uit bovenstaande mogen we nu concluderen dat de lage winstcijfers voor de jaren 55/56 en 57/58 mede een gevolg zijn van de ongunstige verhouding tussen voer en melkgift. Dat het jaar 56/57, hoewel de verhouding ook hier ongunstig is, toch goede resultaten geeft is te danken aan andere factoren met name de omzet en aanwas zoals eveneens blijkt in tabel 11. Wat de jaren 1955/56 en 1957/58 betreft, geeft tabel 11 een aanwijzing waar de oorzaak ligt. In 1955/56 blijkt het voer per koe verreweg het hoogst te liggen, terwijl in 1957/58 de melkgift per koe zeer laag is bij vrij hoge voederkosten per koe.

§ 11. Varkensvoer

Nog nauwer dan bij het rundvee is het verband tussen voerkosten en opbrengsten aanwezig bij de varkens voor zover het mestvarkens betreft. Behalve in het eerste jaar van onze reeks zijn echt er mestvarkens bij bedrijf 302 nauwelijks van belang. In tabel 12 zijn de gegevens voor de varkenshouderij bijgebracht.

Tabel 12

VARKENSHOUDERIJ

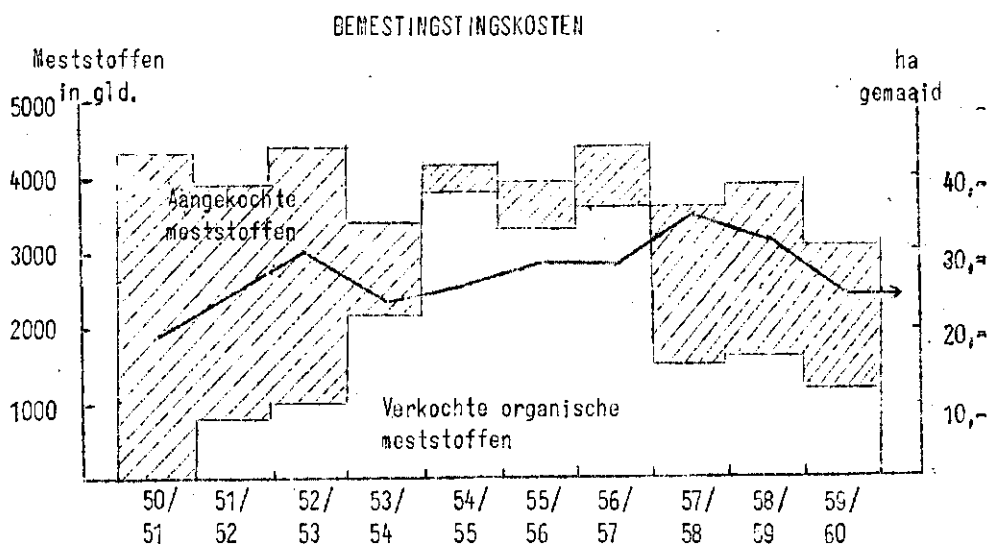
Om- schrij- ving boek- jaar	Gemidd. per jaar aanwezig		Kosten				Opbrengsten			Sal- do	O+A per 100,- voer	Werpen		Gemidd. aant. biggen per worp
	fokz.	mstva.	arbeid	voer	ov.k.	totaal	O+A	mest	totaal			aant.	biggen	
1950/51	3,54	20,31	509	5513	361	6383	5678	239	5917	7466	103	6	64	11
1951/52	3,59	7,19	438	3265	164	3867	4694	139	4833	966	144	4	42	11
1952/53	2,63	4,03	428	2181	129	2738	1178	67	1245	1493	54	3	18	6
1953/54	2,33	3,07	417	1566	134	2117	2589	54	2643	526	165	4	24	6
1954/55	2,07	1,74	331	1167	121	1619	1186	40	1226	393	102	2	9	5
1955/56	2,-	-	230	669	109	1008	1376	-	1376	368	206	3	29	10
1956/57	1,85	0,15	232	799	96	1127	1301	-	1301	174	163	2	18	9
1957/58	1,66	0,26	222	625	81	928	753	-	753	175	120	1	9	9
1958/59	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1959/60	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Uit deze tabel blijkt dat dit bedrijfs onderdeel weinig spectaculair is. De omvang van de varkensstapel is te gering om beduidende invloed te kunnen uitoefenen op het totale bedrijfsresultaat. In het jaar 1950/51 waarin de varkensbezetting het grootst is zijn de resultaten zodanig dat het saldo van geen betekenis is, terwijl in de beide volgende jaren de varkenshouderijresultaten zodanig zijn dat de saldi in tegengestelde richting werken van die van de totale winsteijfers en dus de winstverschillen nivelleren. Overigens kan men op een dergelijk effect niet speculeren daar bijv. 1957/58 een vrij slecht en 1958/59 een zeer goed varkensjaar was. In deze jaren zou dus de varkenshouderij de verschillen in resultaten nog vergroot hebben.

§ 12. Meststoffen

In figuur 11 zijn de bemestingskosten grafisch weergegeven. De bovenste lijn geeft de aankopen in gld van kunstmeststoffen weer. Ook zijn in deze figuur weergegeven de gegevens die als oorzaak of gevolg in relatie kunnen staan met de aankopen van meststoffen, nl. de verkoop van organische mest en de gemaaide oppervlakte grasland. De verkoop van organische mest wordt mogelijk gemaakt door de in dit opzicht gunstige ligging van het bedrijf, nl. met tuinbouwgrond in de buurt. Geen invloed valt te bespeuren van deze mestverkoop op de aankoop van kunstmest. De oorzaak hiervan ligt in het feit dat de gebruikte kunstmest aangekocht wordt om de stikstof, terwijl de organische mest slechts een zeer gering percentage (tot 0,5 %) stikstof bevat. Verband tussen de hoeveelheid gestrooide kunstmest en de gemaaide oppervlakte blijkt er niet te bestaan. Kennelijk zijn hier andere factoren meer doorslaggevend.

Figuur 11

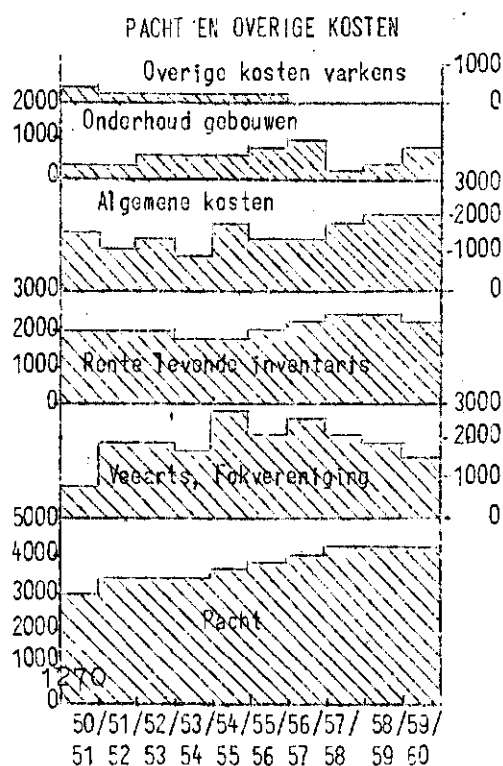

De verschillen in de aan meststoffen bestede bedragen zijn van jaar tot jaar betrekkelijk gering, zodat de schommelingen in de kostencijfers hiervan nauwelijks invloed ondergaan. Voor de opbrengstenkant is de verkoop van organische mest wel belangrijk. Dit wordt betrokken in de beschouwing over de overige opbrengsten.

§ 13. Pacht en overige kosten

De kosten welke nog resterend ter bespreking zijn de pacht en de overige kosten, met name veearts- en fokverenigingskosten, ronte

Figuur 12

levende inventaris, algemene kosten, onderhoud gebouwen en overige kosten varkens. De grootste bedragen in deze groep worden gevormd door de pacht. De pacht is voor dit bedrijf steeds bepaald aan de hand van bekende pachtcijfers in de streek. Het totale bedrag komt voor sommige jaren tot stand door een bedrag per ha te bepalen en daarboven rente en afschrijving van de kunstwerken en verbeteringen aan de gebouwen te berekenen, in andere jaren door een bedrag per ha inclusief kunstwerken te bepalen. In beide gevallen werd een bedrag voor de woning afgetrokken, dat in de loop der jaren met f. 100,- opliep. Ofschon de berekeningen dus uiteenlopen is het verloop van de indexcijfers van de pacht van bedrijf 302

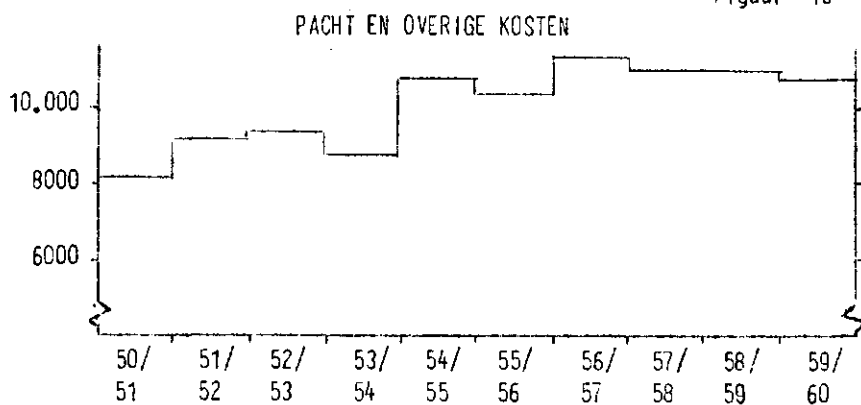
en de indexcijfers voor pacht van weidebedrijven in het algemeen nagenoeg gelijk. Tabel 13 geeft de bovengenoemde gegevens.

Tabel 13

Jaar	Pachtbedrag		Rente + afschrijving investerings	Huurwaarde woning	Totaal berekend bedrag	Indexcijfers '50/'51 = 100	
	per ha	24 ha				302	weide- bedrijven
1950/51	105	2520	640	250	2910	100	100
1951/52	150	3600	in pachtbedrag	250	3350	115	108
1952/53	150	3600	"	250	3350	115	112
1953/54	150	3600	"	250	3350	115	114
1954/55	150	3600	391	300	3691	127	126
1955/56	145	3480	549	300	3729	128	125
1956/57	145	3480	751	300	3931	135	127
1957/58	145	3480	966	300	4146	142	135
1958/59	190	4560	in pachtbedrag	350	4210	145	142
1959/60					4210	145	144

Van de overige kosten zijn rente levende inventaris en vocarts- en fokverenigingskosten de meest belangrijke in omvang. Het verloop van de rente levende inventaris is een gevolg van de schommelingen in de rentepercentages, welke voor de beschouwde reeks jaren achtereen volgens zijn 4, 4 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{2}$, 4, 4, 4, 5, 4 $\frac{1}{2}$, 4 $\frac{1}{2}$. De andere factoren die de rentepost bepalen zijn de veebezetting en de prijzen waartegen het vee gewaardeerd wordt. De vocarts- en fokverenigingskosten vormen uiteraard een meer wisselvallig bedrag. Dit geldt ook voor de algemene kosten en de kosten voor het onderhoud van de gebouwen. De fluctuaties in deze bedragen zijn moeilijk te verklaren. De betekenis in verhouding tot het geheel is gering en hopen elkaar in sommige gevallen op. Bezien wij in figuur 13 het totaal, dan blijkt het totaalbedrag t/m 1956/57 een trend te vertonen en zich daarna ondanks de inkrimping in 1959/60 vrij constant te houden. Maken wij een vergelijking tussen de overige kosten en de totale kosten, weergegeven in figuur 1, dan kunnen wij concluderen dat de overige kosten hun aandeel hebben geleverd in de regelmatige stijging van de totale kosten, maar dat de daling van de totale kosten na 1957/58 niet of nauwelijks is veroorzaakt door de overige kosten.

Figuur 13

§ 14. Melkopbrengst

In tabel 14 is een aantal gegevens verzameld welke in figuur 14 grafisch zijn weergegeven. In figuur 14a valt een vrij regelmatig stijgende lijn te constateren t/m boekjaar 1957/58. Het jaar daarna geeft een geringe daling terwijl het laatste jaar, een jaar met aanmerkelijk minder dichte veebezetting, een sterke daling laat zien. Bij ontleding van het melkgeld blijkt het verloop van de samenstellende factoren minder regelmatig te zijn. De figuren 14b en 14c geven resp. de opbrengstprijis per kg melk en de hoeveelheid geproduceerde melk te zien. De figuren 14g t/m 14j geven enige gegevens per melkkoe waaruit in sommige jaren door vergelijking van corresponderende curven de invloed van de veebezetting is te constateren. De beide eerste jaren liggen op een laag niveau tengevolge van de in verhouding tot de volgende jaren geringe veebezetting. Bezien wij nl. de opbrengsten in kg per koe, dan kunnen we concluderen dat in 1951/52 een lage zomermelkproduktie gecompenseerd wordt door een hoge wintermelkproduktie zodat de gemiddelde opbrengst per melkkoe in de beide eerste jaren nagenoeg het gemiddelde van de reeks bereikt, waarbij 1950/51 een lagere prijs per kg te zien geeft, zodat de totale melkopbrengst in guldens in dit jaar lager is dan in het volgende.

in fig.
14c

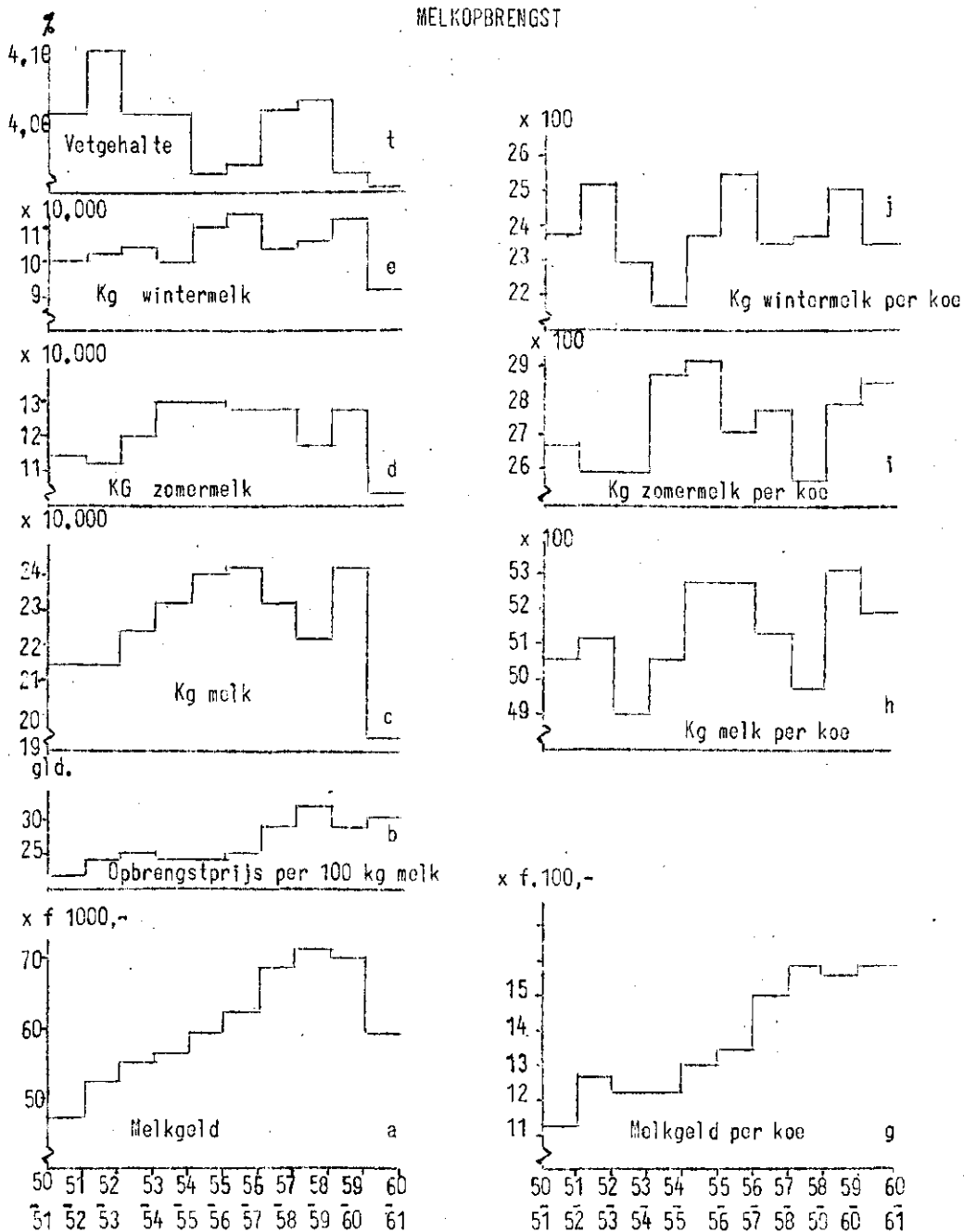
Tabel 14

MELKOPBRENGST

Omschrijving Jaar	Melk- geld	Kg melk			% vet	Kost- prijs p.100 kg	Opbr. prijs p.100 kg	Melk- geld p.koe	Kg melk p.koe	Zomer- melk p.koe	Winter- melk p.koe
		zomer	winter	totaal							
1950/51	47355	114465	99826	214291	4.01	16.68	22.10	1119	5079	2689	2377
1951/52	52251	111197	102370	213567	4.10	21.00	24.47	1254	5125	2608	2521
1952/53	55495	119163	104336	223499	4.01	19.78	24.83	1218	4906	2607	2299
1953/54	55952	130735	100848	231583	4.01	17.37	24.16	1221	5055	2873	2181
1954/55	58541	130461	109043	239504	3.93	20.75	24.44	1292	5287	2913	2374
1955/56	61516	128980	113721	242701	3.94	23.38	25.35	1339	5284	2719	2566
1956/57	67983	128027	104921	232948	4.02	22.78	29.18	1498	5134	2783	2351
1957/58	70662	117247	105669	222916	4.03	28.78	31.70	1577	4975	2589	2381
1958/59	70397	128888	112422	241310	3.93	22.32	29.17	1550	5314	2802	2511
1959/60	58936	103106	91790	194896	3.91	24.97	30.24	1571	5194	2853	2351

Het jaar 1952/53 geeft weliswaar een stijging van het totale melkgeld te zien, maar deze blijkt voort te komen voor een klein deel uit de hogere prijs en voor het grote deel uit de zwaardere veebezetting. De gift per koe (figuur 14h) blijkt dit jaar nl. bijzonder laag, wat veroorzaakt wordt door een lage zomermelkproduktie bij een matige hoeveelheid wintermelk. Een althans gedeeltelijke verklaring geven de weersomstandigheden in dit boekjaar. Een droog voorjaar (vgl. werktuigkosten: aanwending beregeninstallatie, hoge beregenkosten) en een zeer koud najaar ($2\frac{1}{2}^{\circ}\text{C}$ beneden normaal, landbouweijfers 1954).

Figuur 14

Voor de jaren 1953/54, 1954/55 en 1955/56 blijft het totale melkgeld steeds in stijgende lijn, ondanks de slechte prijzen in deze jaren. Voor de jaren 1954/55 en 1955/56 is het geringe vetpercentago mede oorzaak van deze lage prijs. Het melkprijsindexcijfer (landbouwcijfers) laat nl. voor deze jaren hoge getallen

zien. De hoeveelheden melk die gewonnen worden compenseren echter de lage prijs. In de jaren 1954/55 en 1955/56 bereikt de melkproductie per koe een hoog niveau, in 1954/55 door veel zomermelk, in 1955/56 door veel wintermelk. Het eerste geeft een relatief lage opbrengstprijis per kg, het tweede een hoge kostprijs. Bezielt men de winsteijfers in deze jaren die voor een groot deel hierdoor bepaald worden dan lijkt de conclusie, dat de wintermelk te duur geproduceerd wordt, hier enige basis te vinden.

Het jaar 1956/57 kenmerkt zich door hoge prijs (in overeenstemming met het melkprijsindexcijfer) en middelmatige opbrengsten.

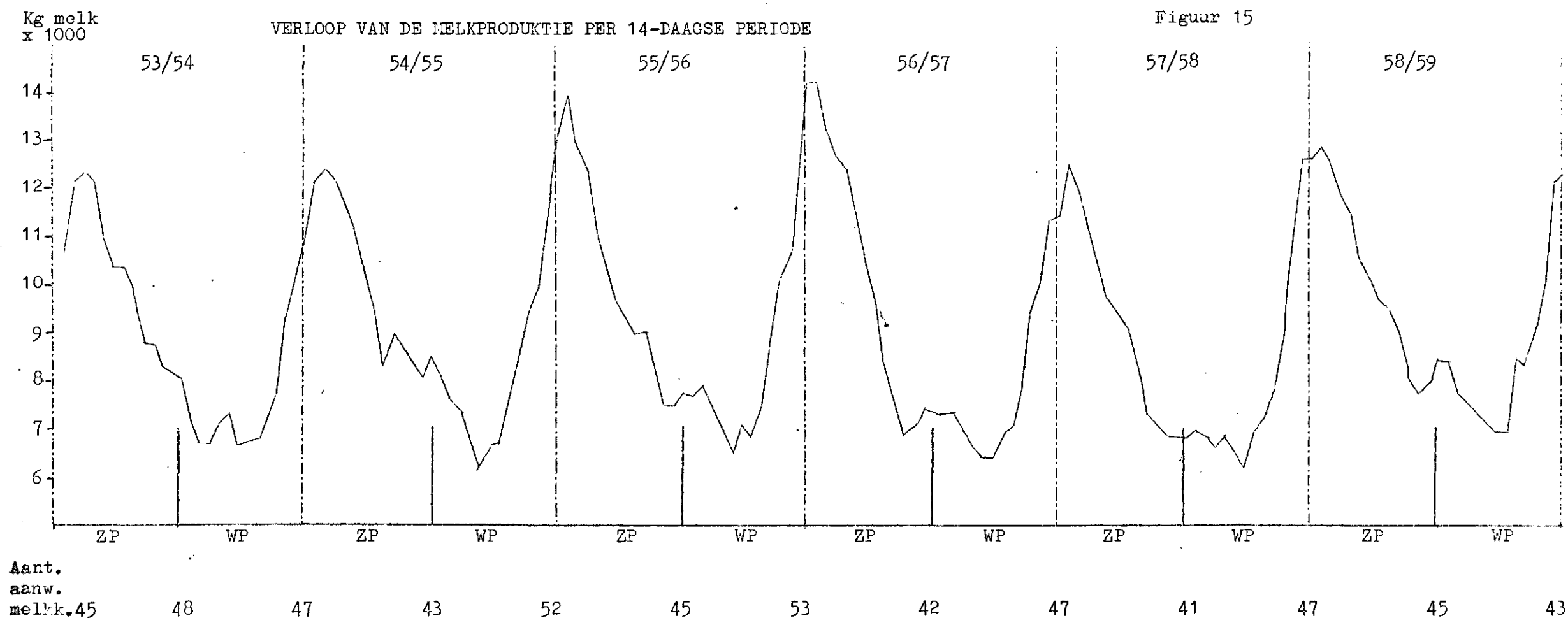
Voor het jaar 1957/58 moest de hoge prijs de geringe hoeveelheid goedmaken. Deze geringe hoeveelheid is in hoofdzaak een gevolg van de zomerperiode, een verschijnsel, dat toe te schrijven is aan de slechte weersomstandigheden in augustus en vooral september 1957. In De Bilt werd 190 mm regen gemeten tegen 71 normaal, terwijl een aantal uren zonneschijn geregistreerd werd van 89 tegen 146 normaal (cijfers ontleend aan Landbouwcijfers 1961 pagina 7). De melk bestaat voor een onevenredig groot deel uit wintermelk waardoor zowel de hoge opbrengstprijis (in tegenstelling tot het melkprijsindexcijfer) als de hoge kostprijs verklaard worden. Dit verstevigt de basis van de conclusie, getrokken uit de gegevens van de jaren 1954/55 en 1955/56.

In het jaar 1958/59 is de prijs weer lager, de kg-opbrengst zeer hoog, terwijl in 1959/60 de iets hogere prijs (de geringe kwantiteit niet kon goedmaken. De geringe kwantiteit is een gevolg van de minder dichte veebezetting, zodat dit jaar niet goed vergelijkbaar is met de voorgaande jaren.

Tenslotte geeft figuur 15 voor de reeks qua veebezetting vergelijkbare jaren 1953/54 t/m 1958/59 het verloop van de totale melkproductie per 14-daagse periode. Het vermelde aantal koeien is een momentopname aan het einde van een periode en kan dus een verklaring geven voor de hoogte van sommige pieken, niet voor de gewonnen hoeveelheden per periode.

§ 15. Omzet en aanwas

De post omzet en aanwas is na de melkopbrengst de belangrijkste opbrengstenpost. Het aandeel van de omzet en aanwas in de totale opbrengsten loopt van jaar tot jaar uiteen van 16.6 % in 1957/58 tot 23.2 % in 1956/57 bij een gemiddelde over de tien jaren van 19.8 %. Hieruit blijkt het belang van de omzet en aanwas voor het bedrijf. De fokkerij heeft de bijzondere aandacht van de boer en deze bijzondere interesse drukt noodzakelijk een stempel op het bedrijf. Deze fokkerij is nagenoeg uitsluitend gericht op het vrouwelijk vee, waarvan de hoogwaardigheid uiteraard ook in de hoeveelheid en vetgehalte van de melk tot uiting komt. Stierkalfjes worden nooit lang aangehouden. Het experiment met "Aagjes Bernhard" waarvan veel verwacht werd, is een mislukking geworden. Dit geval demonstreert duidelijk het risicodragend karakter van de fokkerij. Zoals gewoonlijk gaan de kosten vóór de baat, maar de baat is uitermate moeilijk van te voren te benaderen en loopt van jaar tot jaar sterk uiteen.

In tabel 15 worden de bedragen gegeven van de omzet en aanwas. De waardering voor begin- en eindbalans had plaats volgens normen, zodat marktprijsfluctuaties uitgeschakeld worden bij de waardering. Deze vaste waarderingen hebben echter ook nadelen. In het geval van bedrijf 302 liggen de prijzen die gemaakt worden voor het verkochte vee soms beduidend hoger dan de waardering op de beginbalans. Dit heeft tot gevolg dat de omzet en aanwas relatief laag wordt in een jaar waarin door omstandigheden weinig vee verkocht is, terwijl in een jaar waarin veel vee verkocht wordt de omzet en aanwas relatief hoog wordt. Hierdoor kunnen vrij sterke fluctuaties ontstaan van jaar tot jaar. Ook de kwaliteit en de conditie van het vee bij de "boekjaarswisseling" komen niet tot uitdrukking t.g.v. de vaste waardering. Hierdoor kunnen verschuivingen optreden zodanig dat gemaakte kosten eerst later in de opbrengsten tot uitdrukking komen of kostenbesparingen eerst later hun neerslag vinden.

In de boekhouding worden de omzet en aanwas uitgedrukt per koe om zodoende bedrijven en boekjaren onderling vergelijkbaar te maken.

(Lijkt deze maatstaf minder
Voor een bedrijf met grote verschillen in samenstelling van de veestapel) gelukkig omdat de aanwas slechts indirect bepaald wordt door de omvang van de melkveestapel. Het verband tussen jongvee of jongvee en stieren enerzijds en de aanwas anderzijds is meer direct. Daarom is in tabel 15 dit kengetal ook gegeven. Om het directe verband tussen de aantallen jongvee en de voederkosten is eveneens de omzet en aanwas per f. 100,- voerkosten gegeven. Bij bedrijf 302 ligt dit des te meer voor de hand omdat wegens de hoge veebezetting ook bijzonder veel ruwvoer wordt aangekocht. Daar de aantallen jongvee en stieren per melkkoe i.v.m. bovenstaande mede bepalend zijn voor de grootte van de omzet en aanwaspost zijn ook deze kengetallen in tabel 15 gegeven.

Tabel 15

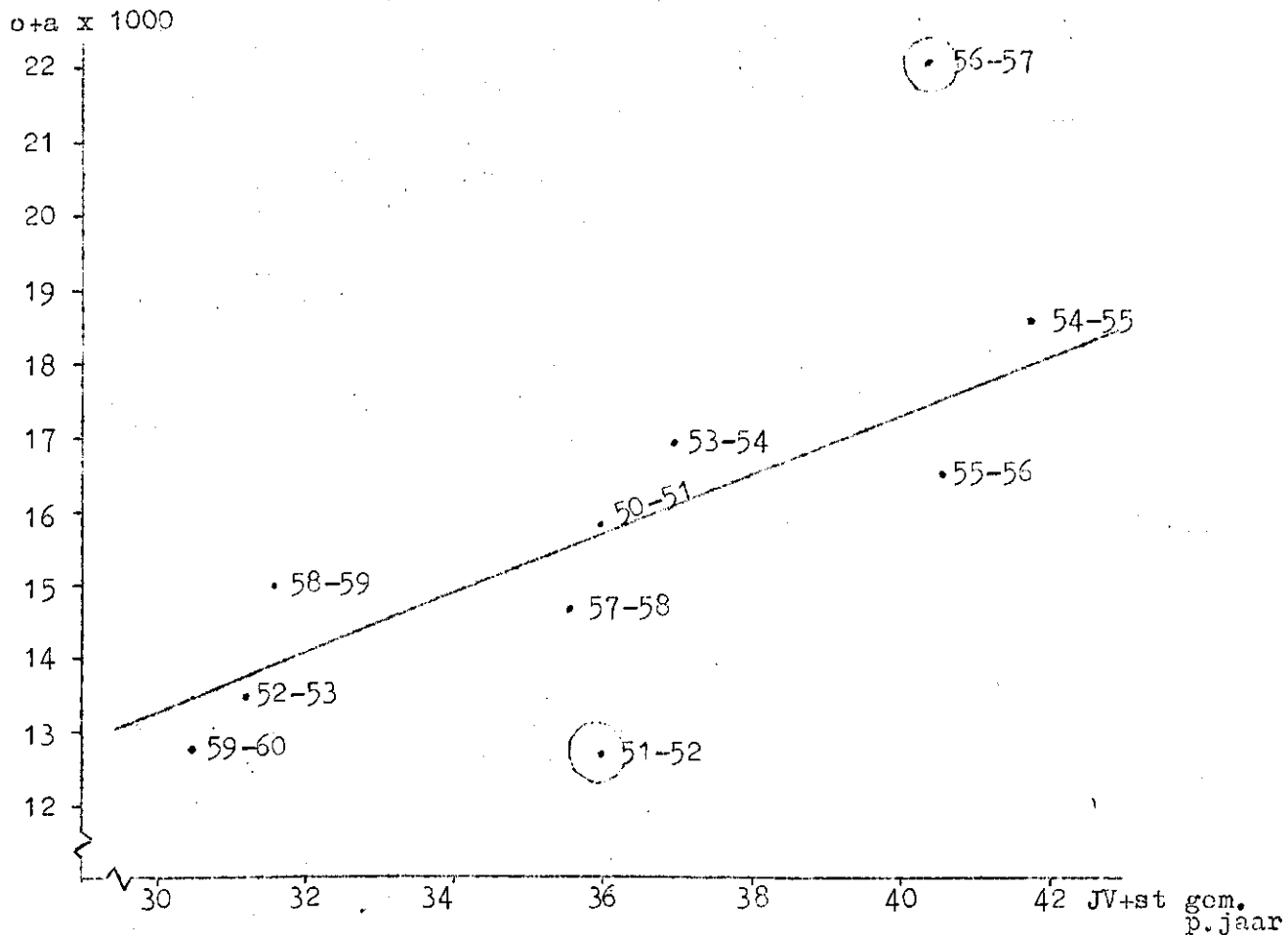
OMZET EN AANWAS

Jaar	Omzet en aanwas	Omzet en aanwas				Jongvee per melkkoe	Jongvee + stieren per melkkoe	Jongvee + stieren
		per melkkoe	per stuks jongvee	per stuks jongvee + stieren	per f.100 voerkosten			
1950/51	15772	374	439	439	60	0,85	0,85	35,96
1951/52	12724	305	353	353	44	0,86	0,86	36,04
1952/53	13530	297	435	433	47	0,68	0,69	31,22
1953/54	16916	369	458	458	55	0,81	0,81	36,96
1954/55	18633	411	448	445	54	0,92	0,92	41,84
1955/56	16552	360	412	407	43	0,88	0,88	40,63
1956/57	22083	487	562	546	62	0,87	0,89	40,44
1957/58	14573	325	423	409	41	0,77	0,80	35,63
1958/59	14996	330	493	475	50	0,67	0,69	31,55
1959/60	12763	340	439	418	51	0,77	0,81	30,52

Zetten wij de omzet en aanwas per stuks jongvee en stieren uit in een scatterdiagram, dan blijkt dat zoals reeds boven verondersteld werd een nauw verband te bestaan tussen de omzet en aanwas en de aantallen jongvee. Slechts twee jaren vallen "uit de toon", nl. 1951/52 ten kwade, 1956/57 ten goede. Bij het berekenen van de regressielijn zijn deze twee jaren buiten beschouwing gelaten. De correlatie blijkt nu voor de acht overblijvende jaren hoog te zijn. De correlatiecoëfficiënt is nl. 0,91 waaruit blijkt dat de verschillen in omzet en aanwas voor deze acht jaren goeddeels verklaard kunnen worden door de verschillen in jongveebezetting. De afwijkingen van de verschillende jaren t.o.v. de regressielijn vertonen een vrij regelmatige golfing om de lijn. Dit wijst meer in de richting van het hierboven gestelde, dat verschuivingen van het ene jaar naar het volgende waarschijnlijk zijn. Een van de oorzaken van deze verschuivingen blijkt veroorzaakt te worden door de aantallen verkochte

Figuur 16

OMZET EN AANWAS PER STUKS JONGVEE EN STIEREN

dieren (jongvee + melkvee). In tabel 16 worden achtereenvolgens gegeven de afwijkingen van de werkelijke omzet en aanwas t.o.v. de berekende waarden, de aantallen verkochte dieren en de gemiddelde prijs per dier (jongvee + melkvee).

Tabel 16

SAMENHANG TUSSEN RELATIEVE HOOGTE VAN OMZET EN AANWAS EN VERKOPEN

Omschrijving \ Jaar	1950/ 1951	1951/ 1952	1952/ 1953	1953/ 1954	1954/ 1955	1955/ 1956	1956/ 1957	1957/ 1958	1958/ 1959	1959/ 1960
Regressieaf- wijkingen	+0,1	-3	-0,3	+0,8	+0,6	-0,9	+4,6	-0,9	+1,1	-0,7
Aantal verkopen	12	20	10	13	15	13	20	13	16	20
Gemiddelde prijs	930	750	760	890	810	850	1040	780	860	750

De jaren waarin lage prijzen gemaakt zijn gemiddeld per dier geven allen een negatieve afwijking te zien. De oorzaak van deze lage prijzen is niet meer uit de boekhouding op te maken. De exceptioneel grote negatieve afwijking in 1951/52 is waarschijnlijk toe te schrijven aan het grote aantal verkopen tegen lage prijs, de exceptioneel grote positieve afwijking in 1956/57 is toe te schrijven aan het grote aantal verkopen tegen hoge prijs (gemiddeld f. 1040,- per dier). In 1959/60 is eveneens veel vee "verkocht". Het grootste deel hiervan is echter overgenomen door de zoon die zelf een bedrijf ging exploiteren. Als opbrengstprijzen zijn de normen aangehouden. In 1951/52 is zeker ook van invloed geweest het aantal dode koeien (3 stuks) en het geringe aantal geboren kalveren (33) in verhouding tot andere jaren (45-50).

Resumerend kunnen wij stellen dat in hoofdzaak de omzet en aanwas normaal is over de reeks van 10 jaar in verhouding tot de jongveebezetting terwijl de afwijkingen verklaard worden door de prijzen en de aantallen verkochte dieren. De jaren 1951/52 en 1956/57 wijken sterk af tengevolge van de hoge aantallen verkochte dieren tegen resp. uitermate lage en hoge prijzen.

§ 16. De overige opbrengsten

De overige opbrengsten vormen de minst belangrijke van de drie opbrengstenposten. In verhouding tot hun aandeel in de opbrengsten, vertonen de overige opbrengsten zeer sterke fluctuaties nl. van ruim f. 1000,- tot ruim f. 6000,-. Daarom is het nuttig een specificatie te bezien van deze opbrengsten zoals in tabel 17 wordt gegeven.

In de eerste jaren vormen de opbrengsten van de varkenshouderij het leeuwenaandeel. In § 11 is reeds gezegd dat de varkenshouderij weinig spectaculaire cijfers oplevert en weinig invloed heeft op de winstcijfers. Als middel om arbeid rendabel te maken kon het houden van varkens in de eerste jaren dienst doen. Gezien ook de bedragen bij de opbrengsten van werk voor derden bestond hieraan in de eerste jaren van de beschouwde periode behoefte. Over de gehele reeks jaren levert de varkenshouderij een verlies op van f. 493,- in totaal, terwijl het ingecalculerde loonbedrag over de gehele reeks f. 2807,- bedraagt. Indien wij de varkenshouderij in de boven aangegeven zin zien, kan men het resultaat bevredigend noemen.

Tabel 17

OVERIGE OPBRENGSTEN

Jaar	Opbrengst varkens	Voorrr. toename veevoer	Mest-verkoop	Diverse ontvangsten	Totaal overige opbrengsten	Overige opbrengsten excl. varkens
1950/51	5678			90	5768	90
1951/52	4694		808	702 1)	6204	1510
1952/53	1178		988	963 1)	3129	1951
1953/54	2589	180	2181	155 1)	5105	2516
1954/55	1186		3806	110	5102	3916
1955/56	1376		3293	-	4669	3293
1956/57	1301		3621	75	4997	3696
1957/58	753		1534	100	2387	1634
1958/59		1430	1645	100	3175	3175
1959/60			1204	100	1304	1304

1) in hoofdzaak werk voor derden

Het meest belangrijke deel m.b.t. de fluctuaties in de winstcijfers van de overige opbrengsten wordt gevormd door de mestverkoop. In § 12 is reeds aangetoond dat er geen sprake is van directe invloed van de mestverkoop op de aankoop van kunstmeststoffen. De verkopen bereiken hun grootste omvang in de jaren 1954/55 t/m 1956/57; daarna vallen zij terug tot op minder dan de helft van voornoemde jaren. De oorzaak hiervan is niet in de boekhouding terug te vinden. Mogelijk werden de afzetmogelijkheden geringer, mogelijk werd na de reeks jaren met omvangrijke verkopen toch behoefte gevoeld aan organische bemesting naast de stikstofgift. Een vergelijking van het prijsniveau kan niet de oorzaak zijn van de plotselinge terugval. Zowel in 1956/57 als in 1957/58 brengt de dikke mest + f. 14,- per ton op, de dunne mest f. 7,- à f. 8,-. De toename van de voorraad zelfgewonnen veevoer heeft in 1958/59 een vrij sterke invloed op de winst. De vraag in hoeverre dit als werkelijke winst gezien mag worden is momenteel actueel, doch het is hier niet de plaats daarover uit te weiden.

§ 17. Samenvatting

In hoofdstuk I wordt als probleem gesteld na te gaan:

- a) of de sterke fluctuaties in de winstcijfers verontrustend genoemd moeten worden;
- b) hoe deze schommelende winstcijfers door de verschillende componenten tot stand worden gebracht.

Methode en materiaalkeuze worden eveneens in dit hoofdstuk omschreven en verantwoord. Voor a) werd gekozen een vergelijking met het groepsgemiddelde en een extensief bedrijf (304), voor b) een vergelijking over een reeks van tien jaren van de cijfers van het bedrijf 302.

In hoofdstuk II wordt bedrijf 302 vergeleken met het groepsgemiddelde en een extensief bedrijf (304). Ter vergelijking worden de winstcijfers van het groepsgemiddelde omgerekend tot op het niveau van bedrijf 302. De uitersten van de winstcijfers bij het groepsgemiddelde blijken nu verder uiteen te liggen dan bij bedrijf 302. Daar de hoeveelheid beschikbare arbeid voor bedrijf 302 als datum wordt aangenomen het aantal arbeidskrachten bij 302 zeer hoog is en de arbeidsbezetting nagenoeg geheel uit eigen personeel bestaat zijn vervolgens de resultaten per arbeidskracht beschouwd. Het arbeidsinkomen per arbeidskracht ligt als regel ver boven het gemiddelde inkomen per arbeidskracht van het groepsgemiddelde, terwijl in het in dit opzicht meest ongunstige jaar 1951/52 het inkomen per arbeidskracht nog ruim 25 % boven het inkomen van een vakarbeider veehouderij (volgens CAO) ligt. De fluctuaties in het inkomen per arbeidskracht kunnen, na vergelijking met die van het groepsgemiddelde en bedrijf 304 niet verontrustend genoemd worden. Resumerend kunnen wij stellen dat ondanks de relatief slechte resultaten in de jaren 1951/52, 1955/56 en 1957/58 de fluctuaties in de winstcijfers niet verontrustend zijn en derhalve geen reden geven tot wijziging van de bedrijfsvoering.

In hoofdstuk III worden over een reeks van 10 jaren de verschillende componenten beschouwd waaruit de winstcijfers resulteren.

De arbeidskosten vertonen fluctuaties die in de jaren 1950/51, 1952/53 en 1953/54 toe te schrijven zijn aan wijzigingen in het systeem van berekenen. Na correctie geeft de curve van de arbeidskosten een vrij regelmatige stijging te zien, die toegeschreven kan worden aan het stijgend loonpeil. De arbeidsbezetting neemt in de loop der jaren langzaam af bij een toenemende gemiddelde volwaardigheid.

De werktuigkosten liggen vanaf 1952/53 op een zeer hoog niveau. De beregeninstallatie en de kosten van trekkracht blijken hieraan debet. In 1956 wordt met de aanschaf van een tweede trekker een plafond bereikt. Na 1957/58 dalen de werktuigkosten weer, mogelijk als reactie op de hoge kosten en de lage winst in 1957/58.

De voederkosten worden geplaatst tegenover de melkgiften, waarbij drie goede jaren naar voren komen, nl. 1950/51, 1958/59 en 1959/60, en drie slechte jaren, nl. 1955/56, 1956/57 en 1957/58, waarbij 1957/58 bijzonder ongunstig blijkt. In 1955/56 zijn de voederkosten per koe zeer hoog, in 1957/58 is de melkgift abnormaal laag.

De varkenshouderij blijkt weinig directe invloed te hebben op de resultaten. Het jaar 1952/53 heeft een negatieve invloed.

De bemestingskosten bovinden zich over de gehele reeks op een hoog peil met relatief kleine verschillen tussen de diverse jaren van de reeks.

De pacht (berekend) geeft een regelmatige stijging te zien.

De overige kosten vertonen een stijgende tendens tot 1956/57, daarna blijven zij nagenoeg constant. Het jaar 1953/54 ligt gunstig t.o.v. de andere jaren van de reeks.

De melkopbrengst in guldens vertoont een vrij regelmatige stijging t/m 1957/58, een lichte daling in 1958/59 en een sterke daling in het laatste jaar. De componenten van deze bedragen vertonen echter grote verschillen. De jaren 1950/51 en 1951/52 blijken normaal, hoewel de grote hoeveelheid wintermelk in 1951/52 opvalt. In 1952/53 wordt de opbrengststijging door de melkprijs veroorzaakt, ondanks de zeer lage produktie. Het jaar 1953/54 geeft een matige produktie te zien bij iets dalende prijzen (veel zomermelk), 1954/55 en 1955/56 zijn topjaren wat de melkproduktie betreft, waartegenover staat dat de prijzen voor bedrijf 302 laag zijn als gevolg van het lage vetgehalte en de grote hoeveelheid zomermelk in 1954/55. In 1955/56 is weer een piek in de wintermelkproduktie te zien. Het jaar 1956/57 kenmerkt zich door hoge prijzen bij middelmatige produktie. In 1957/58 moest de hoge prijs ge geringe hoeveelheid goedmaken. Bockjaar 1958/59 is een topjaar wat betreft produktie, terwijl de prijzen iets lager liggen. Het jaar 1959/60 is niet goed vergelijkbaar.

De omzet en aanwas blijkt afhankelijk van de jongveebezetting. In de jaren 1951/52 en 1956/57 veroorzaken de grote aantallen verkopen tegen resp. lage en hoge prijzen de voornaamste oorzaak van de afwijkingen t.o.v. de regressielijn.

Van de overige opbrengsten bleken de mestverkopten vooral voor de jaren 1953/54 t/m 1956/57 van belang. De voorraadtoename eigen voor in 1958/59 heeft eveneens een gunstige invloed op het winstcijfer.

Bezien wij vervolgens de reeks jaren in zijn geheel dan valt op een regelmatige stijging van kosten en opbrengsten t/m resp. 1957/58 en 1956/57. De laatste jaren is de lijn dalend.

Bij een beschouwing van de resultaten over de achtereenvolgende jaren valt het volgende op:

- 1950/51. Een gunstig jaar ten gevolge van een gunstige verhouding tussen voederkosten en melkgift. De loonkosten zijn te laag berekend waardoor het beeld van dit jaar enigszins geïflatteerd is.
- 1951/52. Ongunstig jaar door te lage omzet en aanwas. De wintermelkproduktie is zeer hoog wat een hoge kostprijs veroorzaakt. Bovendien is ook in dit jaar het resultaat geïflatteerd door te laag berekende loonpost.
- 1952/53. Hoge werktuigkosten, slecht varkensjaar, lage melkproduktie. Een hogere melkprijs staat hiertegenover. Totaal resultaat is vrij gunstig.
- 1953/54. Hoge werktuigkosten, gunstig effect van de overige kosten, veel mestverkopen. Gunstig jaar, hoewel sterk geïflatteerd door te laag berekende arbeidskosten.
- 1954/55. Hoge werktuigkosten, lage melkproduktie. Mogelijk door mestverkopen een minder ongunstig jaar dan bij de meeste bedrijven het geval was.
- 1955/56. Hoge werktuigkosten, ongunstige verhouding tussen voederkosten en melkgift, veel wintermelk, dus hoge produktiekosten. Ondanks mestverkoop ongunstig jaar.
- 1956/57. Ondanks hoge werktuigkosten en slechte verhouding tussen voederkosten en melkgift, een gunstig jaar t.g.v. hoge melkprijzen, zeer hoge omzet en aanwas en mestverkopen.
- 1957/58. Hoge werktuigkosten, zeer slechte verhouding tussen voerkosten, zeer lage melkproduktie, kunnen niet goedgemaakt worden door hogere melkprijs. Mestverkoop valt sterk terug.
- 1958/59. Dalend van werktuigkosten, hoge melkproduktie, gunstige verhouding tussen voederkosten en melkgift ondanks de grote hoeveelheid wintermelk, benevens een grote voorraadtoename eigen voor maken dit jaar tot een gunstig jaar.
- 1959/60. Betrekkelijk ongunstig jaar, waarschijnlijk t.g.v. wijziging in de bedrijfsvoering in meer extensieve richting. Dit jaar is niet goed vergelijkbaar met de vorige jaren van de reeks.

Als slotconclusie kunnen we stellen dat noch de vergelijking met andere bedrijven, noch de resultaten per arbeidskracht, noch de beschouwing over kosten en opbrengsten over de gehele reeks, aanleiding geven de bedrijfsvoering in meer extensieve richting te wijzigen. Dat dit desondanks vanaf het laatste jaar toch geschiedt vindt zijn oorzaak in een geringer aanbod van eigen personeel. Hieruit volgt dat, zo mogelijk, het aantrekken van vreemde arbeid in overweging genomen kan worden.

3. Het onderhavige onderzoek is naar de boekhouding uitgevoerd. Het is meer een uiteenleggen van problemen, dan dat het overal samenhangen bedoelt aan te geven.
4. Bij de bladzijdegewijze bespreking kwam behalve het hierboven vermelde naar voren, dat een weergeven van de verschillende kengetallen per melkkoe of per grootveeëenheid zeer nuttig zou kunnen zijn naast het weergeven per ha en per arbeidskracht. Ook werd de wenselijkheid uitgesproken, om de mestverkopen terwille van een beter inzicht in eerste instantie buiten beschouwing te laten, ofwel deze te nivelleren wanneer men van mening is dat bij een zodanige intensieve bedrijfsvoering als bij bedrijf 302 het geval is, mestverkopen passen. Het is verder wellicht mogelijk met het op bedrijf 302 aanwezige cijfermateriaal meer inzicht in de samenhang voer-(winter)melk te krijgen, dan uit dit concept naar voren komt.
5. De slotconclusie is dat de beoordeling van het bedrijfsbeleid door middel van interne bedrijfsvergelijking moeilijk is, daar immers het beleid moeilijk is te achterhalen door het optreden van allerlei incidentele omstandigheden. Daarnaast is het moeilijk het effect van een bepaald beleid uit het verleden op de toekomst te projecteren. Hoewel men dus sceptisch stond tegenover interne bedrijfsvergelijking als instrument voor analytisch onderzoek, betekent dit niet dat men hiermee het nut van een bedrijfseconomische boekhouding voor de individuele boer betwijfelt. Een boer beschikt immers daarnaast over vele gegevens op technisch terrein, terwijl hij ook op de hoogte is van zijn beleid.

Bovenstaande bespreking gaf aanleiding tot het besluit het concept als Interne Nota zijn definitieve vorm te doen vinden.